

1.

ESTRATÈGIES EDUCATIVES PER A L'APRENTATGE
D'HISTÒRIA DE L'ART A L'ESO

CARPETA DIDÀCTICA N° 1

ALICIA SANTIAGO TAMAME

CURS 2002 - 2003

ART PREHISTÒRIC / ART ANTIC

De la Prehistòria a Roma

“ Que el segon dels béns és la proporció, la bellesa, la perfecció (...) “

“Diàlegs polèmics de Sòcrates a Plató” (segle V a.C)

ELS ORIGENS DE L'ART

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

1.1	Destinatari	5
1.2	Avaluació inicial	6
1.3	Context històrico-artístic	10

2. COS DEL TREBALL

2.1	Objectius didàctics	11
2.2	Objectius finals	11
2.3	Metodologia	12
2.4	Temporització	13
2.5	Temes	
2.5.1	Materials i sistemes constructius	14
2.5.2	Tombes	32
2.5.3	Temples	47
2.5.4	Arquitectura d'utilitat pública	63
2.5.5	Construccions commemoratives	75
2.5.6	La representació	85
2.5.7	Símbols	104
2.5.8	La condició social dels artistes	110

3. AVALUACIÓ110

4. VOCABULARI.....114

5. BIBLIOGRAFIA.....	117
----------------------	-----

1. INTRODUCCIÓ

1.1 DESTINATARIS

Els orígens de l'Art és una carpeta didàctica que pretén fer assequible l'aprenentatge del temes d'Història de l'Art als/les alumnes del primer curs d'Ensenyament Secundari Obligatori. En ella es tractaran vuit temes de tipus introductori que permetran apropar l'alumne al món i al llenguatge específic de l'art.

El/la professor/a pot utilitzar aquesta carpeta de diverses maneres, ja que es pot treballar un únic tema, diversos o la totalitat d'ells. Les activitats són també fàcilment adaptables a les necessitats de la classe i, als diversos nivells que puguin coincidir a l'aula: bàsic, mitjà o alt.

Hem procurat adequar els materials didàctics als temes d'Història de l'actual currículum del primer curs de Ciències Socials: des de la Prehistòria a Roma.

Amb aquesta primera carpeta no es pretén que els/les alumnes facin una anàlisi i interpretació exhaustiva de l'obra d'art, sinó que comencin a familiaritzar-se amb algunes de les més conegudes obres artístiques, moments històrics, conceptes i vocabulari. Que puguin activar la seva capacitat de reconèixer l'art. Tanmateix, es pretén aconseguir que entenguin que les obres d'art són reflex de la societat que les va realitzar.

D'altra banda, ens agradaria que la relació, **Artista / Obra d'Art / Espectador (alumne/a)**, s'iniciï des del començament de l'Ensenyament Secundari Obligatori.

1.2 AVALUACIÓ INICIAL

1) Saps què estudia la Història de l'Art?

.....

.....

.....

.....

.....

2) Creus que a la Prehistòria hi havia “obres d'art”? Justifica la resposta

.....

.....

.....

.....

.....

3) Pots identificar algun dels següents dibuixos?

Nº1.....

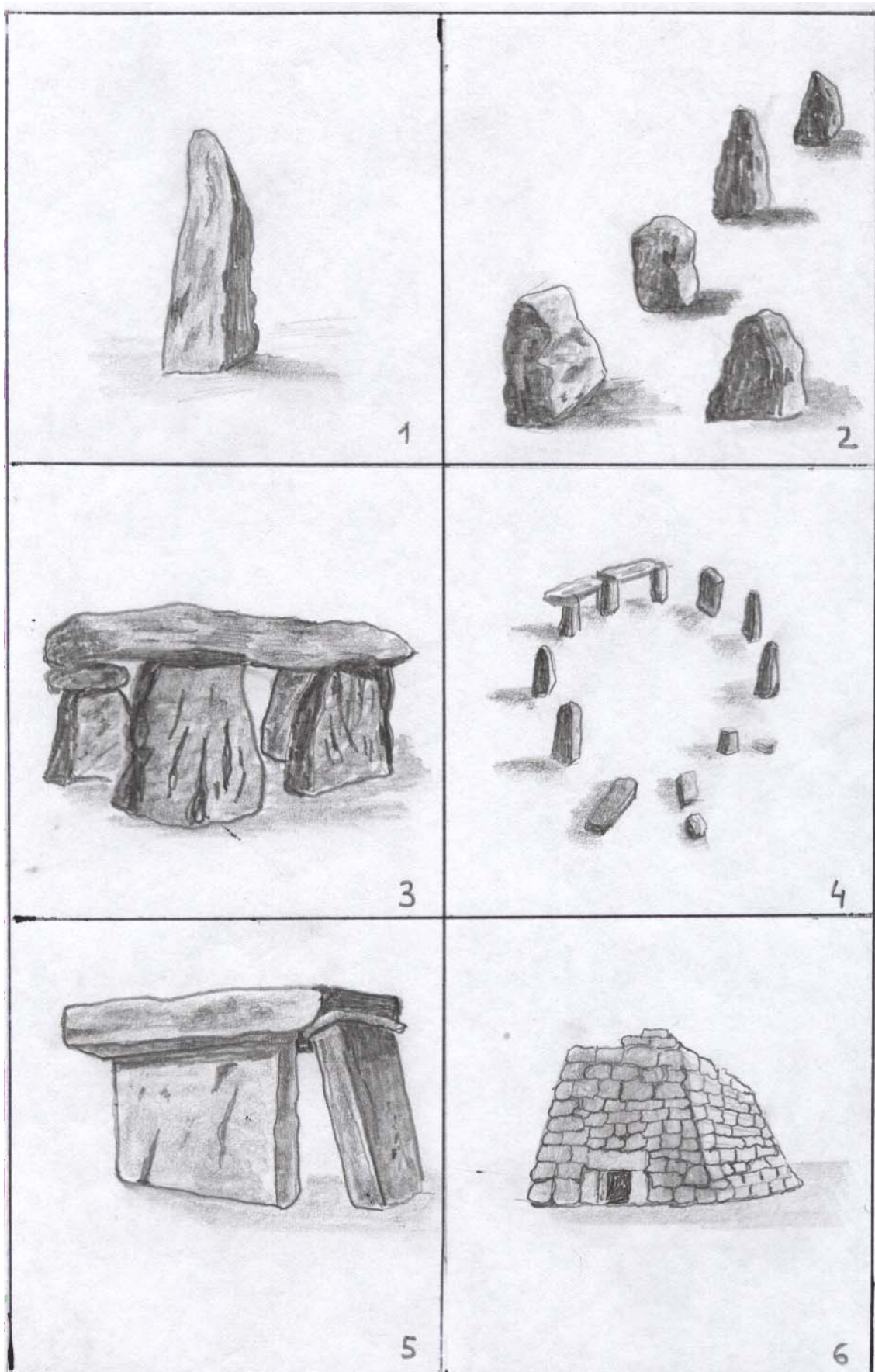
Nº2.....

Nº3.....

Nº4.....

Nº5.....

Nº6.....

4) Saps què vol dir pintura "mural"?

.....

.....

.....

.....

.....

5) Per a què servien les piràmides egípcies?

.....

.....

.....

.....

.....

6) Podries explicar quina és la funció d'una columna en un edifici?

.....

.....

.....

.....

.....

7) Saps què s'anomenava circ a l'antiga Roma? Per a què es feia servir?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8) Sopa de lletres

Busca 6 paraules relacionades amb l'art escrites en sentit horitzontal o vertical.

M	S	J	L	C	N	Y	S	A	Z	A	B
A	R	Q	U	I	T	E	C	T	U	R	A
R	W	X	F	H	E	S	A	G	R	T	N
T	Q	A	E	S	F	C	I	R	C	E	H
I	F	E	D	V	J	U	K	B	X	Y	D
S	Q	A	Z	X	D	L	F	R	T	M	N
T	E	A	T	R	E	T	P	L	J	F	D
A	X	P	I	N	T	U	R	A	Q	W	C
Y	A	B	C	P	I	R	A	M	I	D	E
Z	X	E	Q	S	R	A	T	Y	L	M	S
Q	W	G	R	T	Y	U	O	I	P	L	K
J	H	F	B	N	V	C	E	A	U	D	A

9) Sabries dir quina és la funció d'un arquitecte?

.....

.....

.....

.....

10) Quina activitat realitza un escultor?

.....
.....
.....
.....

1.3 CONTEX HISTÒRICO-SOCIAL

Els orígens de l'art abasta el període més llarg de la història de la humanitat. No es pot precisar quina va ser la primera manifestació artística, ja que molts elements són simples utilitats que van crear els éssers humans per satisfer les seves necessitats pràctiques. D'altres, són veritables obres d'art.

Els primers artistes (30.000 a.C) van plasmar en imatges, aquells elements dels quals depenia la **supervivència** del grup. Les escultures femenines, que anomenem "venus", destacaven els òrgans reproductius i s'utilitzaven com a veritables amulets de la fertilitat. Les pintures de les coves tenien, amb freqüència, una funció màgica orientada a afavorir la caça.

Amb la Revolució Urbana (3000 a.C.) apareixen les primeres civilitzacions i la religió. A les ciutats mesopotàmiques es van aixecar palaus i temples monumentals, fets de maó, on s'acumulaven riqueses. Els arquitectes van utilitzar l'arc i la volta per coronar les portes i cobrir les sales dels seus edificis. D'altra banda, escultures i relleus mostraven el **poder** dels seus monarques.

A Egipte la religió, la vida d'ultratomba i l'art estaran molt vinculats. El **poder** del faraó – adorat com a déu – es manifestarà en la forma colossal dels monuments. L'art a Egipte restarà amb característiques similars durant gairebé 3000 anys.

L'art a Grècia va buscar sobre tot **la bellesa** en les seves creacions. No li interessa la grandiositat dels edificis, sinó la seva harmonia i la perfecció dels seus elements. L'arquitectura grega no utilitza l'arc i la volta. Cobreix els espais amb elements horitzontals. La pedra –sobre tot el marbre- és el material constructiu més utilitzat, en

els seus edificis. L'arquitectura grega va arribar a definir tres conjunts de regles arquitectòniques que anomenen ordres: dòric, jònic i corinti.

Els artistes grecs (arquitectes, escultors i pintors) van establir les bases de l'art clàssic i de l'art de la nostra cultura occidental.

Roma presenta una vessant de l'art més orientada cap a la **utilitat**. La seva arquitectura destaca pel seu sentit pràctic. Per això va ser la manifestació artística preferida dels romans, que la veien com a necessària, mentre que la pintura i l'escultura només serveixen per adornar. Els romans van utilitzar molt l'arc de mig punt – que té forma de mitja circumferència - i les voltes per cobrir els espais. En les seves construccions van fer servir el maó i una mena de ciment molt senzill anomenat morter. L'escultura romana es va caracteritzar pel seu realisme i va destacar per la qualitat i exactitud dels seus retrats.

Grècia i Roma constitueixen la civilització clàssica i són el bressol de la nostra cultura.

2. COS DE TREBALL

2.1 OBJECTIUS DIDÀCTICS

1. Identificar les obres més significatives d'art prehistòric, grec i romà.
2. Utilitzar el vocabulari bàsic de l'art prehistòric i clàssic.
3. Explicar breument alguna de les imatges presentades o bé projectades en diapositives.
4. Potenciar el treball en grup desvetllant la responsabilitat que implica el treball cooperatiu.
5. Elaborar breus resums d'estils, obres o temes, de forma individual o col·lectiva.

2.2 OBJECTIUS FINALS

1. Educar l'alumne/a en la multiculturalitat, mostrant la diversitat del món reflectida a l'univers artístic i les influències que existeixen entre els diversos pobles.
2. Apropar l'alumnat al món de l'art a partir de la lectura d'un seguit d'obres significatives tant de Catalunya com de la resta del món i aconseguir un millor coneixement de les arrels de la seva cultura.

3. Establir dinàmiques interdisciplinàries entre la Història de l'Art i les altres matèries curriculars, com ara dibuix, tecnologia, filosofia, matemàtiques...
4. Navegar per internet utilitzant aquesta aplicació informàtica com a eina didàctica per a la Història de l'Art
5. Gaudir i valorar el patrimoni artístic, tot contribuint a la seva conservació.
6. Adquirir les competències bàsiques en relació als continguts, als procediments i les actituds d'alguns aspectes de la Història de l'Art del currículum de Ciències Socials de primer d'E.S.O.
7. Sensibilitzar l'alumne/a vers l'obra d'art, tot captant els valors, sentiments i emocions que els artistes ens suggereixen a través de la seva obra.

2.3 METODOLOGIA

La carpeta **Els orígens de l'Art** està dividida en vuit temes treballats de forma molt introductòria.

El primer tema **Materials i sistemes constructius** creiem que és útil per què apropa a l'alumne/a als elements més bàsics de l'arquitectura.

Els següents temes: **les Tombes, els Temples, l'Arquitectura d'utilitat pública i les Construccions Commemoratives** pretenen fer una passejada per l'arquitectura més característica de l'Art Antic.

La Representació vol iniciar els alumnes en la sensibilització vers la pintura i escultura, mitjançant alguns exemples.

Els símbols vol apropar els elements iconogràfics, d'una manera molt senzilla a l'alumnat.

Finalment hi ha una petita referència a la condició de l'**artista**, des de la Prehistòria a Roma.

El/la professor/a pot utilitzar la carpeta didàctica de diverses maneres, ja que se'n pot treballar un únic tema, varis o la seva totalitat . Les activitats també són fàcilment adaptables a les necessitats de la classe i, als diversos nivells que puguin coincidir a l'aula: bàsic, mitjà o alt.

La nostra proposta de treball abans de fer les activitats és:

- 1er.- Llegir els continguts de cada tema en veu alta a la classe.
- 2on.- Realitzar una segona lectura individual.

3er.- Subratllar les paraules que no s'entenen.

4rt.- Amb l'ajuda del professor/a buscar el significat de les paraules, o consultar en el vocabulari que hi ha al final de la carpeta.

5è.- Treballar les activitats.

És recomanable que el treball previ a la realització de les activitats, vagi acompanyat de la projecció i comentari de dispositives o vídeos dels temes estudiats.

Seria interessant que els/les alumnes realitzaran l'avaluació inicial dues vegades: una, abans de treballar la carpeta didàctica i altre, després de completar les activitats per tal de veure la seva evolució.

Al final dels sis primers temes hi ha una avaluació sobre el tema estudiat que es pot aplicar, si el professor/a ho desitja. En acabar la carpeta hi ha l'avaluació final.

2.4 TEMPORITZACIÓ

La temporització que presentem és orientativa, considerem que les vuit hores que apareixen en aquesta taula serien les mínimes necessàries per explicar aquests materials. Els/les professors/res la podran adaptar a les seves necessitats o a les del grup - classe.

TEMES	HORES LECTIVES
Materials i sistemes constructius	1
Tombes	0,5
Temples	1,5
Arquitectura d'utilitat pública	0,5
Construccions commemoratives	0,5

La representació	2
Els símbols	1
Avaluacions (inicial i finals)	1
Total	8

2.5 TEMES

2.5.1 Materials i sistemes constructius

2.5.2 Tombes

2.5.3 Temples

2.5.4 Arquitectura d'utilitat pública

2.5.5 Construccions commemoratives

2.5.6 La representació

2.5.7 Els símbols

2.5.8 La condició de l'artista

2.5.1 MATERIALS I SISTEMES CONSTRUCTIUS

“El primer any van emmotllar els maons, quan va arribar el segon any...van elevar el sostre. Van construir l'alta torre en pisos ...”

Poema babilònic de la Creació

L'arquitectura està molt lligada a les nostres vides, hem nascut en un edifici, vivim en ells, anem a classe a l'institut, al cinema, comprem a botigues, i tot són edificis. Estan construïts per complir una determinada funció i s'integren dins del que denominem **arquitectura**.

Per poder construir qualsevol edifici són necessaris els **materials**. Aquests són la matèria primera per realitzar l'obra. Aquí estudiarem tres dels primers materials que els éssers humans van utilitzar per crear obres d'arquitectòniques, que van ser: **el maó, la pedra i l'argamassa**.

MATERIALS

MAÓ

El **maó** és una peça rectangular feta amb **argila** cuita. Va ser creat per els éssers humans i s'utilitza molt en la construcció, per les seves qualitats com ara rigidesa i bona consistència.

Un dels problemes del maó és que no és molt durable.

El gran avantatge que té és que permet construir **arcs** i **voltes**.

Un dels primers llocs on van construir edificis amb aquest material va ser a Mesopotàmia, on artistes anònims van crear cases, palaus i temples que va donar lloc a les primeres ciutats del món.

A les valls dels rius Tigris i l'Eufrates (Mesopotàmia) hi havia pocs arbres i la pedra era escassa, aquests semblen ser els motius pels quals els habitants d'aquesta zona van utilitzar la terra argilosa, molt abundant, per crear els **maons** que serien la base de les seves construccions. Hi havia diferents tipus de maons: assecats al sol, barrejats amb palla (**tova**) i d'altres cuits.

La majoria dels edificis eren recoberts amb maons esmaltats, generalment de color blau, que els protegia dels agents meteorològics, a la vegada que els donava un aspecte més ric i elegant.

MESOPOTÀMIA

ZIGGURAT D'UR (reconstrucció)

Les principals construccions de Mesopotàmia van ser els temples i els palaus. Les tombes no eren importants per aquest poble.

El **ziggurat** va ser l'edifici més característic de Mesopotàmia. El seu nom sembla que significa "*lloc elevat*". Cada ziggurat tenia un nom propi que feia referència al vincle entre el cel i la terra, per exemple "*Llaç entre el cel i la terra*" "*Casa de la muntanya*".

És una construcció totalment massissa, sense finestres i, probablement, representa l'inici de la història de l'arquitectura. A mesura que passava el temps, els ziggurats van ser més alts, finalment tenien set terrasses. Aquestes importants construccions eren edificis sagrats.

Ruïnes del Ziggurat d'Ur . Irak

El **ziggurat d'Ur** era una gran torre esglaonada , amb una funció religiosa. Va ser encarregada pel rei Ur-Namau. Realitzada amb **maons** units amb fang. Tenia una planta rectangular i estava format per tres grans terrasses superposades, de més grans a més petites les quals estaven unides per unes grans escales o rampes exteriors.

Escales del ziggurat d'Ur (Irak)

A dalt s'hi trobava la capella, que albergava l'estàtua de la divinitat, on només entraven els sacerdots. Els pisos estaven pintats de diferents colors. La seva forma recorda les piràmides esglaonades d'Egipte.

El ziggurat simbolitza l'apropament dels humans cap als déus.

PEDRA

La **pedra** és un dels materials més antics que s'han utilitzat tant per la construcció, com per a la creació de diferents objectes.

Un dels avantatges de la pedra és que és molt durable. Els antics egipcis deien que "*la pedra és eterna*", per això, van construir amb aquest material els edificis més importants per a ells, les tombes.

Detall d'un mur construït amb pedra

La pedra s'ha fet servir des de la prehistòria fins als nostres dies per crear diferents obres d'art, tant d'arquitectura com d'escultura, també s'ha emprat per fabricar d'altres tipus d'objectes o eines.

PREHISTÒRIA

TAULA (Menorca)

És una paraula mallorquina que dona nom a un **monument megalític** format per un monòlit vertical de pedra, que aguanta a un altre pedra col·locada horitzontalment.

Aquestes construccions es troben només a les Balears, i més concretament a l'illa de Menorca.

Es desconeix quina funció tenien aquests monuments megalítics, malgrat que es creu que podien ser taules de sacrificis

Taula (Menorca)

ROMA

AQÜEDUCTE DE LES FERRERES (Tarragona)

L'**Aqüeducte de les Ferreres** és una obra d'enginyeria pública. Situat a la riba esquerra del riu Francolí, va ser construït amb **carreus** de pedra units a sec, és a dir, sense cap element que els uneixi. La pedra utilitzada com a material, provenia de la pedrera del Mèdol, prop de la ciutat de Tarraco.

Actualment té una longitud 217 metres, però la seva longitud total havia sigut de 10 Km. Té una alçada de 27 metres. Està format per dos pisos superposats. L'inferior amb 11 arcs, descansa sobre la roca. El superior està format per 25 arcs. A sobre d'aquest pis s'hi troba el canal, totalment impermeabilitzat per dintre, per on circulava l'aigua.

La seva funció era clarament utilitària. Portava l'aigua dels rius Francolí i Gaià a la ciutat de Tarraco (actual Tarragona) i s'ha utilitzat fins al segle XIX.

Aqüeducte de les Ferreres (Tarragona)

L'aqüeducte de les Ferreres és també conegut amb el nom de Pont del Diable. Constitueix un dels elements de la xarxa de construccions realitzades pels romans, per l'abastament de l'antiga Tarraco. Aquest és l'aqüeducte més important de Catalunya.

ARGAMASSA

L'**argamassa** és un material que es forma al barrejar: cal viva, sorra, petites pedres i aigua. S'utilitza per la construcció perquè és econòmic, ràpid i eficaç. Quan es seca es converteix en un material molt dur. Es també conegut com **morter de calç**.

ROMA

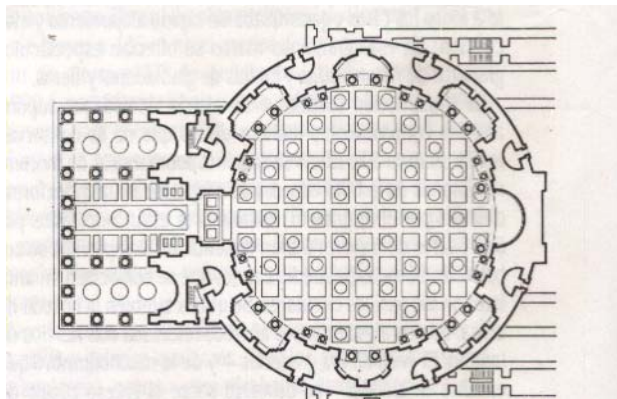
PANTEÓ (Roma)

Els romans van aconseguir grans avanços en les tècniques de la construcció, una d'aquestes va ser el **morter de calç o argamassa**. Un dels edificis on van aplicar aquest material va ser al Panteó.

Construït per ordre de l'emperador Adrià a l'any 118, aquest edifici és un temple destinat a "tots els déus", que és el significat del seu nom.

Panteó (Roma)

Planta Panteó

Té una **planta** circular amb un **pòrtic** de vuit columnes, d'estil **corinti**, realitzades en granit.

Capitell corinti

La **cúpula** del Panteó de 43.20 metres de diàmetre, es va construir amb **argamassa**. Al centre hi ha una finestra circular de 9 metres de diàmetre, és una solució per donar llum i ventilació a l'interior, a la vegada que redueix el pes. L'altura total d'aquest temple és igual que el seu diàmetre.

A diferència dels grecs, per als romans l'interior dels edificis era molt important. Al Panteó la **cel·la** circular presenta al voltant set **nínxols** que estan dedicats al sol, la lluna i als cinc planetes coneguts, en aquells moments, pels romans.

Aquesta enorme cúpula simbolitza la volta celeste, il·luminada pel sol al seu centre. Roma en l'època de la seva màxima expansió territorial, se sentia el centre de l'Univers, i ho representa en aquest edifici.

Interior cúpula Panteó

SISTEMES CONSTRUCTIUS

SISTEMA CORBAT

És quan en un edifici s'utilitza l'arc i la volta per la seva construcció

ARC

L'arc és un element sostingut, habitualment de forma corba. N'hi ha de molts tipus.

VOLTA

La volta és un sistema constructiu que cobreix espais entre dos murs o entre varis pilars o columnes. La volta va ser inventada pels mesopotàmics. És un element sostingut. Hi ha diferents tipus de voltes.

ARC DE MIG PUNT

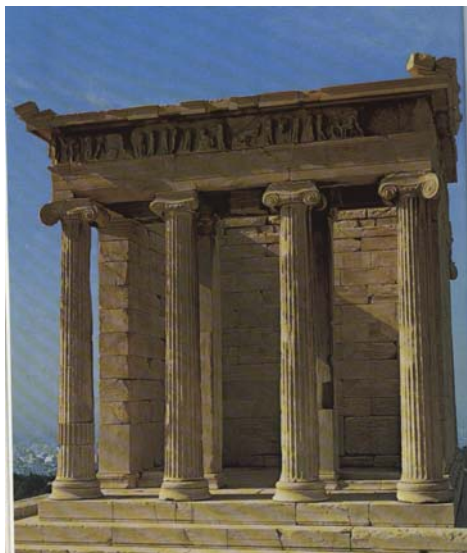

VOLTA DE CANÓ

SISTEMA ARQUITRAVAT

És quan en un edifici s'utilitzen elements horitzontals per cobrir els espais. No fan servir ni arcs ni voltes.

ACTIVITATS

Dividiu la classe en diferents equips amb ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Quin és el material més utilitzat actualment per fer edificis a les nostres ciutats?
(Penseu el principal material amb què estan construïdes les vostres cases, l' institut, o els edificis que veieu habitualment) Raoneu les respostes.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.- Amb l'ajuda del professor/a d'educació visual i plàstica, intenteu fer un dels dos dibuixos :

- a) Dibuixeu i pinteu amb colors un edifici realitzat en maó amb finestres i portes arquivrades.
- b) Dibuixeu i pinteu amb colors un edifici fet en pedra, que tingui portes i finestres amb arcs.

3.- Quin material, dels tres explicats, creieu que seria el millor per construir les vostres cases: el maó , la pedra o l'argamassa.

Raoneu les respostes

.....

.....

.....

.....

.....

4.- Com és el sistema constructiu de les vostres cases: arquivolta o volta?

.....

.....

I de les vostres habitacions?

.....

.....

5.- Quin tipus de sostre té la vostra aula: arquivolta o volta?

.....

.....

6.- Coneixeu algú edifici que tingui arcs o voltes. Quin?

.....

.....

.....

7.- Amb la col·laboració del professor/a d'educació visual i plàstica, dibuixeu un arc de mig punt amb ajuda d'un compàs.(Feu aquesta activitat de forma individual.)

8.- Amb la col·laboració del professor/a de tecnologia, intenteu “construir” una volta de canó amb cartolina, o amb un tub de cartró (podeu utilitzar els del paper de cuina o paper d'alumini)

9.- Anomeneu tots els materials que conegueu, utilitzats en la construcció de la teva aula.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Amb la col·laboració del professor/a d'educació visual i plàstica, dibuixeu la planta de la vostra aula.

AVALUACIÓ

1.- Com es diu l'edifici més característic de Mesopotàmia?

- ☐ ziggurat
- ☐ piràmide
- ☐ temple

2.- Quina d'aquestes dues imatges és una "taula" la A o la B.

A

B

.....

.....

3.- Aquest petit poema a quin edifici fa referència?

"El primer any van emmotllar els maons, quan va arribar el segon any...van elevar el sostre. Van construir l'alta torre en pisos ..."

Poema babilònic de la Creació

.....

.....

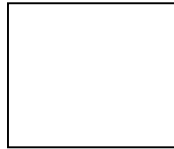
4.- El material constructiu fet amb argila és:

- ☐ maó
- ☐ pedra

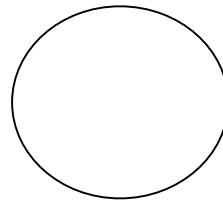
☐ argamassa

5.- Senyala quina d'aquestes formes geomètriques se sembla més a la planta del Panteó de Roma? La A ó la B

A

B

6.- Dibuixa un arc de mig punt.

7.- Identifica aquesta imatge

8.- Identifica aquesta imatge

9.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

10.- Quina de les imatges que veus presenta arcs de mig punt: la A o la B

A

B

.....
.....

2.5.2.TOMBES

Les tombes són sepulcres i estan vinculades amb el culte als morts, que hi ha a totes les societats i cultures del món.

Des de la Prehistòria els éssers humans han construït tombes per tal de poder enterrar amb respecte els seus difunts. Al neolític van ser el **dolmen** o el **sepulcre de corredor**.

A Egipte es van crear diferents tipus de tombes: la més senzilla es la **mastaba**. Si superposem varies **mastabes** el resultat serà una **piràmide esglaonada**, com la de

Zoser (*Saqqarah*) posteriorment apareix la **piràmide** llisa, com les de *Keops*, *Kefren* i *Micerí* (*Gizeh*). A l'Imperi Mig i Nou els enterraments es faran en **hipogeus** (*Vall dels Reis i de les Reines*).

Tipus de piràmides: esglaonada i llisa.

Les tombes a Grècia no van tenir gran importància a l' art, perquè per als grecs el més important eren les persones vives, ja que era un poble humanista.

A Roma s'hi troben diferents tipus d'enterraments des de sarcòfags decorats, realitzats en pedra o marbre, a grans mausoleus.

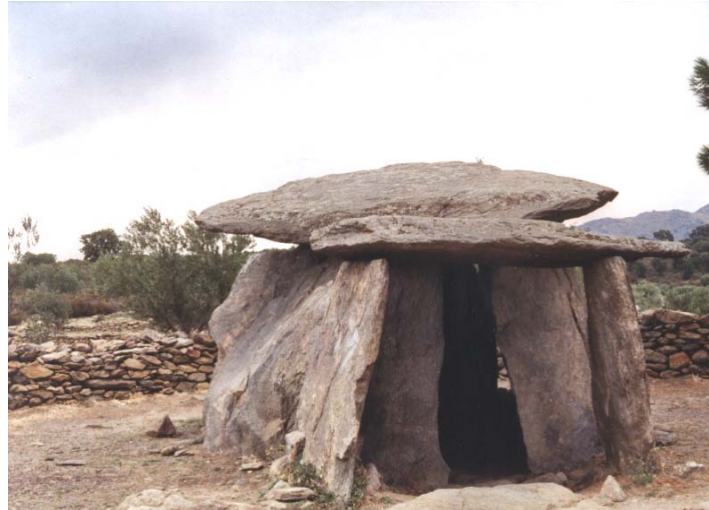
PREHISTÒRIA

DOLMEN

Monument megalític format per dos o més **menhirs** que aguanten una gran pedra disposada de forma horitzontal.

La seva funció és de caràcter funerari, ja que eren sepulcres col·lectius. El **dolmen** o cambra del sepulcre estava totalment recobert per terra, així es confonia amb el paisatge i estava més protegit.

Es podria dir que el **dolmen** és el “primer monument” de la Història de l'Art. A la Península Ibèrica s'hi troben molts **monuments megalítics**. A Catalunya, també són molt abundants, especialment a les comarques de l'Empordà on es poden visitar els dòlmens de Creu d'en Cobertella (Roses), Mas Bouserensys (Santa Cristina d'Aro), dòlmens de Vilajuïga entre d'altres.

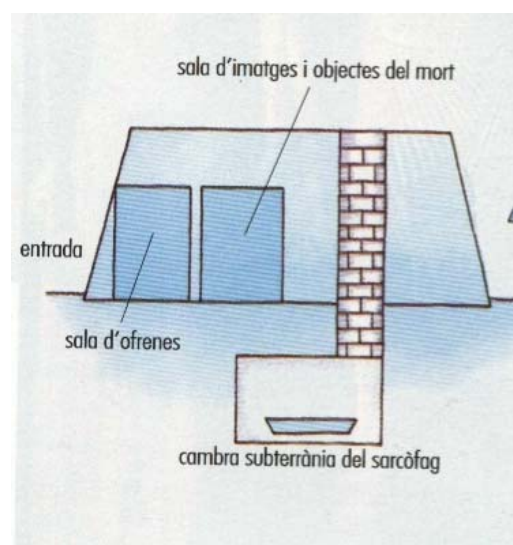
Dolmen de la Creu d'en Cobertella (Roses) . Girona

EGIPTE

MASTABA

Per als antics egipcis la vida d'ultratomba era molt important, per això, van crear una arquitectura destinada al culte als morts: la **funerària**. Aquesta està constituïda per tres tipus d'edificis – la **mastaba**, la **piràmide** i l'**hipogeu**. Una part important de les seves manifestacions artístiques estaran vinculades amb aquestes creences religioses.

La **mastaba** és la tomba egípcia més antiga (vers el 3000 abans de Crist). Té planta rectangular i forma tronc-piramidal . Les primeres les van construir amb maó , després es van utilitzar els **carreus** de pedra, molt més durables. Estaven orientades de nord a sud.

Parts d'una mastaba

Ruïnes de la Mastaba de Meidum (Egipte)

Les mastabes estan formades per dos parts: un pou subterrani —excavat sota la construcció—, on es troba la cambra funerària que conté el sarcòfag del difunt i altres sales, una de les quals és el **serdab**, on hi havia l'estàtua del doble del difunt (*Ka*). A nivell del terra es situava la capella destinada a les ofrenes.

Interior de la mastaba de Meidum

A les mastabes s'enterraven, després de ser embalsamats, els primers faraons, els nobles i els sacerdots, únics personatges considerats immortals, a l'Imperi Antic.

Quan es troben varies mastabes juntes, formen el que es denomina una **necròpolis**.

EGIPTE

PIRÀMIDE DE KEOPS

La **piràmide** era la tomba destinada al rei d'Egipte, el faraó . Es considerava l'edifici més important de la arquitectura funerària egípcia.

La **piràmide de Keops** és una sepultura monumental, de formes geomètriques molt simples. Està formada per quatre cares triangulars sobre una base quadrada. Va ser realitzada amb grans blocs de pedra –la formen més de dos milions de **carreus** -.

Les seves mides són 230 metres de llarg de cada costat i 146 metres d'altura. Les piràmides són edificacions colossals, per tal de mostrar al poble el poder que tenia el seu sobirà – el faraó -, ja que aquest representava un déu vivent.

L'entrada està situada per damunt del nivell del terra, per protegir-la dels lladres. A l'interior s'hi troben multitud d'estrets corredors, trampes i cambres, en una mena de laberint. Malgrat tot, també aquesta piràmide va ser saquejada en temps dels faraons. La cambra amb la mòmia del faraó estava situada al centre exacte de la piràmide.

L'exterior estava totalment revestit de plaques de pedres calcàries, actualment només queden restes al vèrtex.

Aquesta piràmide és la més gran del món. Forma part d'un conjunt de tres gran piràmides i altres mastabes que constitueixen el gran complex funerari de Gizeh.

Piràmide de Keops

Conjunt de les piràmides de Gizeh (Egipte)

Per fer aquestes obres tan colossals es necessitava molta mà d'obra, la majoria van ser els agricultors que a l'estació seca treballaven lliurement dirigits per tècnics. També van treballar en la construcció de les piràmides esclaus i presoners de guerra, però en menor quantitat.

L'arquitectura funerària egípcia ens mostra la gran capacitat que tenien els arquitectes, per poder fer aquestes imponents obres d'art. Les piràmides són formes geomètriques quasi perfectes, creades pels arquitectes egipcis. Malgrat això, només coneixem el nom d' un arquitecte – Imnotep - ja que les piràmides es feien en honor a un faraó i només aquest era important. L'art egipci és, doncs, un art **teocràtic** – destinat únicament a exaltar als déus o els faraons (déus vivents).

Les piràmides són un símbol solar, les seves parets llises ens recorden els raigs del sol.

De les set meravelles del món, les piràmides d'Egipte són les úniques que es conserven actualment.

EGIPTE

HIPOGEU

L'**hipogeu** és un enterrament subterrani excavat a una roca, o a la vessant d'una muntanya. Aquest tipus d'arquitectura funerària es realitzarà a Egipte a l'Imperi Mitjà i a l'Imperi Nou. Van adoptar aquesta forma d'enterrament per evitar el saqueig i el robatori de les tombes, molt freqüents a l'antic Egipte.

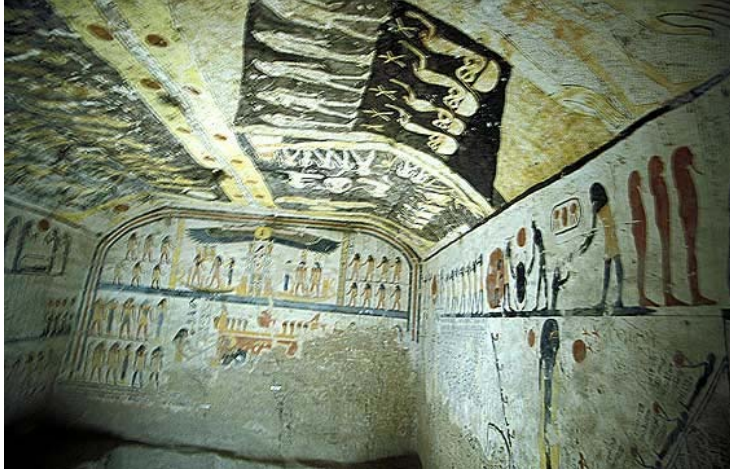

Entrada a un hipogeu. Vall dels Reis. Luxor (Egipte)

Els **hipogeus** estan formats per un passadís que porta a les diferents sales: la cambra funerària i altres sales amb objectes personals del difunt i objectes valuosos, com la cambra del tresor. L'entrada a la tomba no estava al nivell del terra, sinó que estava

més alta, era una forma de camuflatge. Aquesta solució també es feia servir a les piràmides.

A l'interior, les parets dels hipogeus estaven totalment decorades amb **pintures al fresc**.

Interior hipogeu Ramses V

A la marge oest del riu Nil –costat per on s'oculta el sol, riba dels morts –, es troben la Vall dels Reis i de les Reines on es van excavar una gran quantitat d'hipogeus, que malgrat tot, també van ser saquejades, menys la tomba del faraó Tutankamen (descoberta al 1922 per Howard Carter).

ROMA

MAUSOLEU D'ADRIÀ

El **Mausoleu** d'Adrià (Hadrianeum), o Castell de Sant'Angelo, és una gran construcció feta edificar per l' emperador Adrià per albergar la seva tomba i les dels emperadors de la seva dinastia

Està situat a la riba esquerra del riu Tevere. Es va construir entre els anys 135 i 139 després de Crist.

El primitiu mausoleu era diferent de l'actual castell, ja que s'hi van fer algunes transformacions posteriorment.

Originalment tenia un **basament** quadrat de 89 metres de costat, i 15 d'altura. A sobre s'alçava un cos cilíndric (que encara es veu actualment) de 64 metres de diàmetre i 21

d'alçada, que sostenia un altre cilindre més petit (actualment desaparegut). El conjunt estava rematat per un **túmulo** de terra, amb xiprers.

En el vèrtex hi havia una estàtua de bronze, que representava l'emperador Adrià conduint una **quadriga**. Aquesta estàtua ha desaparegut i, des del segle XVIII la substitueix un àngel de bronze, que dóna el nom a l'actual castell.

Mausoleu d' Adrià (Roma)

A l'interior, una rampa **helicoidal** (encara existent) conduïa fins a la cel·la, on reposaven les cendres d'Adrià i altres emperadors posteriors.

L'interior de la cambra sepulcral i la resta del monument estaven revestits de marbres.

Aquest edifici va ser el Mausoleu d'Adrià a la antiga Roma, presó a la Edat Mitjana i residència dels Papes al Renaixement.

ACTIVITATS

Dividiu la classe en diferents equips amb ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Busqueu un text que parli de l'arquitectura funerària a Egipte, o de la tècnica de la momificació. Feu un breu comentari.

2.- Dibuixeu l'esquema d'una mastaba i poseu el nom a les diferents parts.

Treballeu en grups de dues persones

3.- Completeu les següents frases:

Els edificis de l' arquitectura funerària egípcia són

.....

.....

El dolmen és

.....

.....

L'hipogeu és una tomba excavada

.....

.....

4.- Busqueu a l'enciclopèdia la biografia de l'emperador Adrià, feu-ne un breu resum.

5.- Relacioneu amb fletxes

NEOLÍTIC	MASTABA
ROMA	DOLMEN
EGIPTE	MAUSOLEU

6.- Amb la col·laboració del professor/a de Tecnologia o de Dibuix, construiu una piràmide en paper o cartolina

7.- Sopa de lletres

Busca cinc paraules relacionades amb el tema estudiat.

Q	R	D	W	T	Y	U	I
K	E	O	P	S	F	H	A
A	M	L	G	B	R	T	U
S	F	M	E	N	H	I	R
C	B	E	N	I	X	V	P
D	V	N	P	L	D	K	Z

8.- Elabora un fris cronològic situant els diferents tipus de tombes estudiades.

9.- Confecciona la fitxa de la Piràmide de Keops

FITXA

Nom de l'edifici.....

Lloc on es troba.....

Data de construcció.....

Tipus d'edifici.....

Material utilitzat en la construcció.....

.....

10.- Quines funcions ha tingut el Mausoleu d'Adrià des de la seva construcció?

a).....

b).....

c).....

AVALUACIÓ

1.- Marca la resposta correcta.

La tomba característica de la prehistòria s'anomenava?

- ☐ hipogeu
- ☐ piràmide
- ☐ dolmen

2.- Aquestes tres imatges són d'una mastaba, una piràmide llisa i una piràmide esglaonada, posa el nom correcta a cadascuna.

A

B

C

A

B

C

3.- De quin material es construïen les piràmides? I els dòlmens?

.....
.....

4.- Qui era enterrat a les piràmides?

Els orígens de l'Art

- ☐ els camperols egipcis
- ☐ els artesans egipcis
- ☐ el faraó

4.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

5.- Anomena les parts d'una mastaba.

.....

.....

.....

6.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

7.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

8.- Sabries explicar breument la diferència que hi ha entre una piràmide llisa i un hipogeu?

.....

.....

.....

.....

9.- Ordena cronològicament aquests tipus de tombes

MASTABA / HIPOGEU / DOLMEN / PIRÀMIDE / MAUSOLEU

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Per què creus que els faraons egipcis es feien unes tombes tan colossals com les piràmides?

.....

.....

.....

2.5.3. ELS TEMPLES

"Aquest temple és com el cel en totes les seves disposicions"

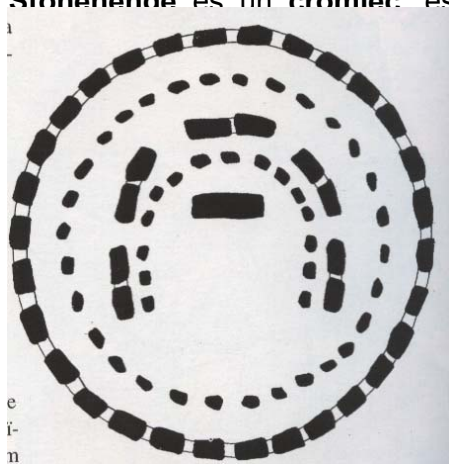
(Fragment d'una inscripció del temple de Ramsés II. Museu del Caire)

Els temples són edificis sagrats destinats a donar culte a una divinitat. Poden tenir formes diverses i els podem trobar a qualsevol lloc del món. Cada religió té els seus temples que rebran diferents noms, com ara: esglésies, catedrals, mesquites, sinagogues, monestirs, pagodes, santuaris.

PREHISTÒRIA

STONEHENGE

Stonehenge és un **cromlec**, és a dir, un gran cercle de **menhirs**. Està situat a **monuments megalítics** millor conservats del món.

metres d'alçada, cadascun, que estaven units per 30 de 30 metres. A l'interior d'aquest cercle hi ha cinc

grup de **trilites** (monument megalític format per dues pedres verticals, que aguanten una tercera horitzontal) en forma de ferradura.

Reconstrucció ideal de Stonehenge

Sembla que la finalitat d'aquest majestuós monument era de caràcter religiós, probablement va ser un santuari destinat a donar culte al Sol.

Tot el conjunt està orientat al punt per on surt el sol el dia del solstici d'estiu. El santuari està situat a dins d'un altre enorme cercle de 100 metres de diàmetre, excavat a terra.

Per realitzar aquest monument, ens adonem que va ser necessari el treball de moltes persones, ja que a aquesta zona no hi ha pedres. Sembla ser que les van transportar des d'una distància de 20 quilòmetres. Stonehenge és el resultat d'un gran esforç col·lectiu i d'una idea comú.

Stonehenge. Salisbury (Anglaterra)

EGIPTE

TEMPLE D'AMMÓ A KARNAK

El temple de Karnak es va construir entre la XVIII i XIX dinasties (Imperi Nou), i està dedicat al déu Ammó, patró de Tebes, considerada la ciutat més gran del món en aquells moments.

Edificat en pedra, material considerat símbol de permanència. Té una planta rectangular i, està construït al voltant d'un eix central, orientat de l'est cap a l'oest, en el marge est del riu Nil – costat per on surt el Sol, riba dels vius -.

Temple d'Ammó. Karnak (Egipte)

Per accedir al temple el primer que es troba és el **dromos**, o avinguda de les **esfinxs**, protectores dels vianants.

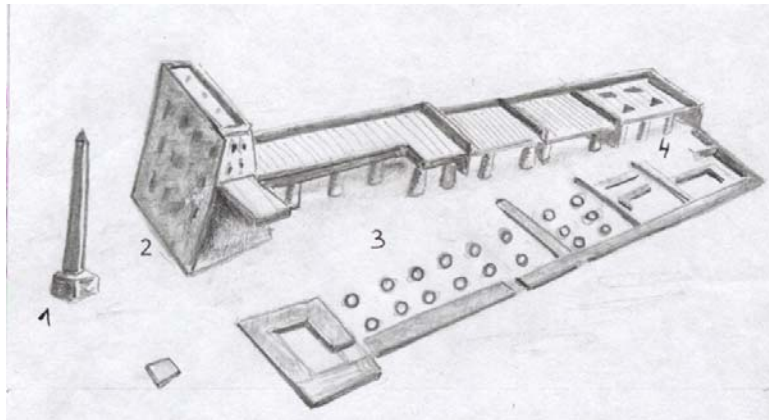
Avinguda d'esfinxs. Karnak

Piló i obelisc del Temple d'Ammó.

Davant l'entrada se situen dos **obeliscs**, que simbolitzen el Sol.

El temple presenta una planta d'enormes proporcions i a la vegada, de molta senzillesa.

Planta d'un temple egipci: 1) Obelisc 2) Piló 3) Pati hípetre 4) Cel.la

La colossal porta d'entrada està formada pel **piló**, de 42 metres d'alçada, on els dies de festa es col·locaven uns pals de fusta que sostenien els estendards.

A continuació, s'hi troba el **pati hípetre**, gran espai descobert amb columnes al voltant, única part pública del temple.

Pati hípetre. Temple d'Ammó

Del pati es passa a la **sala hipòstila**, formada per un gran bosc de columnes (134 en total, decorades amb relleus i jeroglífics) que sostenien una coberta **arquitravada**. Aquesta sala estava dividida en tres **naus**. La central més alta que les laterals, permetia l'entrada d'una suau llum a l'interior. Aquesta majestuosa nau estava formada per dotze columnes, de 22 metres d'alçada i 3.6 metres de diàmetre. La sala hipòstila era l'espai cobert més gran del món.

A partir d'aquesta sala el nivell del terra de les següents cambres s'eleva i el del sostre s'abaixa. La llum del temple es cada vegada més tènue, fins arribar a l'última sala, la cel·la, petita i fosca. Aquesta cambra es el vertader santuari, aquí es guarda l'estàtua del déu Ammó. A la cel·la, només hi podien entrar el faraó i el summe sacerdot.

Sala hipòstila El temple d'Ammó a Karnak va ser el major edifici d'arquitectura religiosa d'Egipte. Va ser dedicat a Ammó-Ra, el déu Sol.

EGIPTE

TEMPLE FUNERARI DE RAMSÉS II (ABU SIMBEL)

El temple funerari d'Abu Simbel és un **hipogeu**, ja que està totalment excavat a la roca. Està dedicat al faraó Ramsés II i va ser edificat a la XIX Dinastia (Imperi Nou).

L'entrada del temple d'Abu Simbel està presidida per quatre colossals estàtues assegudes de Ramsés II, cadascuna de les quals de 21 metres d'alçada. La seva distribució – dues a cada costat de la porta – a sobre de la qual hi ha una figura, amb cap de falcó coronada amb el disc solar que representa el déu Horus, que està simbolitzat en aquesta au.

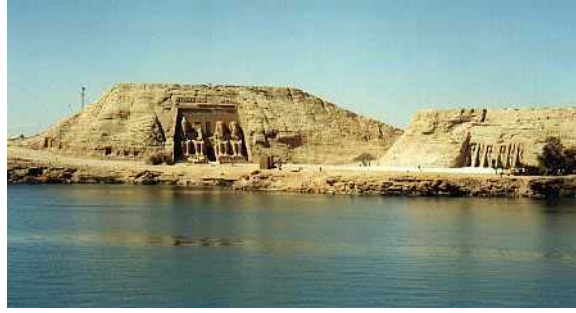

Temple de Ramsés II . Abu Simbel. (Egipte)

L'interior d'aquest temple es distribueix segons el model dels temples egipcis. Té una planta rectangular que està organitzada al voltant d'un eix longitudinal, orientat est-oest. En entrar-hi trobem el pati - aquí tancat -, la sala hipòstila, altres cambres i el santuari.

El més singular d'aquest temple és que està dissenyat de manera que, el sol il·lumina l'estàtua del faraó, situada a la cel·la, dues vegades a l'any coincidint amb els equinoccis.

Entre 1963 i 1968 el temple va ser traslladat 200 metres del seu lloc original, per salvar-lo de ser inundat pel llac Nasser, creat en construir la presa d'Assuan. El trasllat va ser molt laboriós ja que es va fer pedra a pedra (malgrat el trasllat el sol segueix il·luminant l'estàtua del faraó).

Temple d'Abu Simbel i llac Nasser

GRÈCIA

PARTENÓ

A Grècia l'arquitectura és **arquitravada**, no utilitzen arcs ni voltes per cobrir grans espais.

El Partenó és el més conegut dels temples grecs. Aquest edifici va ser el resultat de molts estudis matemàtics i modificacions òptiques que van contribuir a que la seva forma i proporcions siguin quasi perfectes.

El Partenó està dedicat a la deessa Athenea Parthenos, protectora de les arts i la saviesa. Pericles, cap de l'estat d'Atenes, va encarregar aquesta obra.

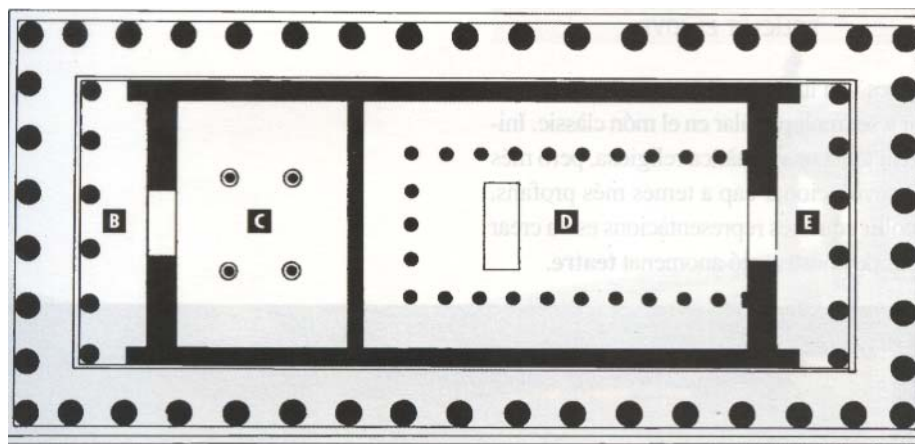
Va ser realitzat pels arquitectes Ictinos i Calícrates, en marbre. Està edificat a l'Acròpolis, la part més alta de la ciutat d'Atenes.

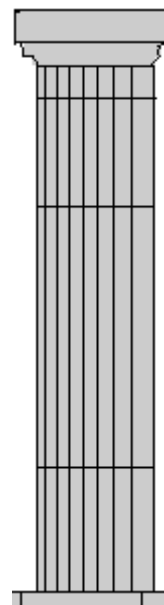
Partenó. Construït per Ictinos i Cal·licrates (Atenes)

El temple té una senzilla planta rectangular, formada per tres sales. La central era la **naós o cel·la**, on se situava l'estàtua de la deessa, feta d'or i marfil (criselefantina). Les sales dels extrems, són dos **pòrtics**: un a la part anterior –**pronaos**– i altre a la part posterior – **opisthódomos**–

(1)

(2)

1.Planta Partenó: A) Façana, B) Pòrtic, C) Opisthódomos, D) Cel·la, E) Pronaos.

2. Columna dòrica

El Partenó és **octàstil**, ja que té vuit columnes d'estil **dòric** a la façana. Està envoltat de columnes pels quatre costats, per això, es diu que és un temple **perípter**. Cada columna està formada per dos parts: fust i capitell. L'estil dòric és l'únic que suprimeix una part de la columna: la base. Les columnes aguanten l'**entaulament** que està compost per :l'**arquitrau**, **fris** i **cornisa**.

Façana Partenó

El temple té una coberta a dues vessants, forma un triangle anomenat **frontó** amb un espai interior – **timpà** – totalment decorat.

Tots els relleus d'aquest temple van ser realitzat per Fidias, conegut com el millor escultor de tots els temps, que va dirigir les obres d'aquest edifici.

El Partenó estava **policromat**, representa la proporció, l'harmonia i la perfecció arquitectònica. Des del seu lloc privilegiat encara avui contempla la ciutat d'Atenes.

ROMA

LA MAISON CARRÉE

La Maison Carrée edificat a Nimes (sud de França), és el millor conservat de tots els temples romans. Va ser construït per ordre de l'emperador August, a finals del segle I abans de Crist.

Situat sobre un **podium**, s'accedeix per una sola escala central de 15 esglaons – havien de ser senars perquè s'iniciés la pujada amb el peu dret i s'acabés a la porta del temple amb el mateix peu .

Té una planta rectangular composta per un pòrtic o vestíbul –**prónaos**–, limitat per una columnata i una sala destinada a l'escultura del déu – **cel·la** –.

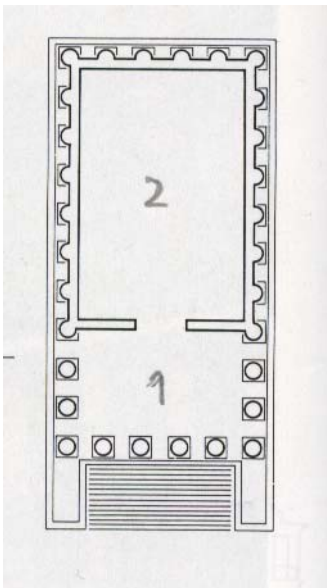

Maison Carrée. Nimes (França)

Les columnes del pòrtic d'aquest temple són **corínties**. El material utilitzat per a la construcció d'aquest edifici és pedra calcària.

Capitell corinti

Planta Maison Carrée: 1) Prónaos 2) Cel·la

La Maison Carrée simbolitza la **romanització**, ja que està construïda en una província romana, però seguint el model dels temples edificats a Roma.

ACTIVITATS

1.- Compara el Partenó amb la Maison Carrée

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES

2.- En grups de dos alumnes, busqueu a l'enciclopèdia qui era la deesa Athenea Parthenos i feu-ne un breu resum.

3.- Sabries explicar, de forma senzilla, què és un cromlec?

.....

.....

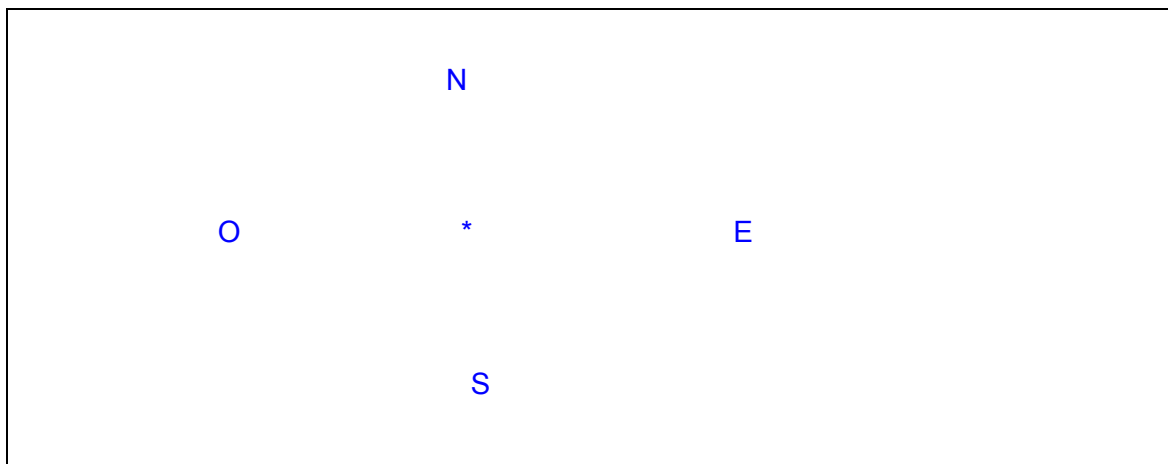
.....

.....

.....

.....

4.- Aquí tens els quatre punts cardinals, uneix els punts segons l'orientació dels temples egipcis.

5.- Digues a quin estil pertany aquest capitell d'una columna.

6.- En grups de dos alumnes

Dibuixeu un mapa d'Egipte i situeu en ell:

Les piràmides de Gizeh

El temple d'Ammó a Karnak

El temple funerari de Ramsés II a Abu Simbel

La Vall del Reis

7.- Compareu els temples d'Ammó a Karnak i de Ramsés II a Abu Simbel, :

SEMBLANCES	DIFERÈNCIES

8.- Busqueu informació sobre el faraó Ramsés II i feu un breu resum.

9.- Elaboreu en equips de 4 ó 5 alumnes murals amb els diferents tipus de temples estudiats.

10.- Omple la fitxa del Partenó

FITXA

Nom de l'edifici.....

Lloc on es troba.....

Data de construcció.....

Tipus d'edifici.....

Material utilitzat en la construcció.....

.....

AVALUACIÓ

1.- Quina d'aquestes dues imatges pertany al Partenó , la A ó la B

2.- Als temples egipcis on es situaven els obeliscs?

- ☐ abans de l'entrada
- ☐ a la sala hipòstila
- ☐ al pati

3.- Quina és la frase correcta, per anomenar un cromlech?

- ☐ Un gran cercle de menhirs.
- ☐ Una filera de menhirs.
- ☐ Un grup de menhirs.

4.- Relaciona

PARTENÓ

STONEHENGE

ABU SIMBEL

MAISON CARRÉE

ANGLATERRA

FRANÇA

GRECIA

EGIPTE

5.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

6.- Anomena les seves parts d'un temple egipci.

.....

.....

.....

7.- A Egipte hi ha un temple excavat a dins de la roca. Sabries dir quin és?

.....

.....

Podries descriure la seva façana?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

9.- Com és la planta d'un temple grec.

- ☐ circular
- ☐ quadrada
- ☐ rectangular

10.- Quina funció tenien les esfinxs en els temples egipcis?.

.....

.....

.....

2.5.4 ARQUITECTURA D'UTILITAT PÚBLICA

L'arquitectura utilitària està formada per aquells edificis funcions per facilitar la vida dels ciutadans.

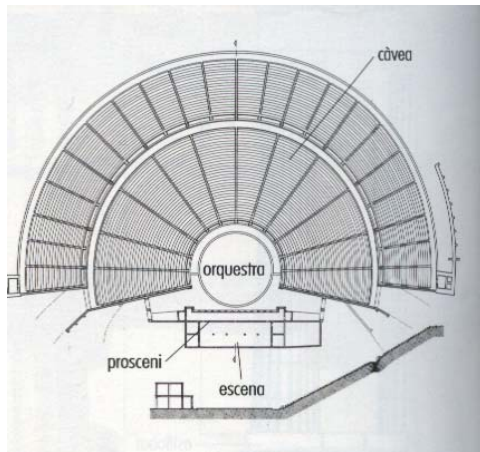
L'arquitectura utilitària la trobem a Grècia on apareix el teatre, on construeixen estadis, palestres per als ciutadans. A Roma aquest tipus d'arquitectura va ser molt habitual i va tenir una clara intenció propagandística. Amb aquests edificis volien demostrar el seu poder.

GRÈCIA

TEATRE D'EPIDAURE

Els grecs inventaren el **teatre**, i per acollir les representacions van crear un tipus de construcció que portava el mateix nom: **teatre**. Inicialment les representacions eren de temàtica religiosa, però més tard van evolucionar cap a temes **profans**.

Policlet el Jove va edificar, al segle IV abans de Crist, el teatre d'Epidaure. És una construcció oberta, realitzada en pedra.

Planta teatre d'Epidaure

Teatre d'Epidauro. (Grècia)

Al centre hi ha l'orquestra de forma circular, de 20 metres de diàmetre, destinada al cor. La graderia semicircular – **càvea** o **thèatron**, “ lloc des del qual es pot veure” – s'aguanta en el coster natural d'un turó i aprofita la seva inclinació per donar a les grades una adequada acústica i visibilitat. La graderia era el lloc destinat als espectadors.

Al davant se situava una edificació denominada **prosceni** i l'espai destinat als actors – **escena** -.

Aquest teatre és conegut per la seva immillorable acústica, la bona conservació i la seva gran capacitat, més de 12000 espectadors.

ROMA

EL COLOSSEU O AMFITEATRE FLAVI

Els **amfiteatres** són una evolució dels teatres grecs. A Roma i el seu imperi es van edificar molts, el més antic és el de Pompeia. Eren edificis destinats a espectacles, jocs i exhibicions de tota mena, però sobretot, van ser famosos per les lluites de gladiadors i **naumàquies**. L'entrada era gratuïta

El **Colosseu** de Roma és un amfiteatre construït per mandat de l'emperador Vespasià, l'any 72, en els terrenys de la **Domus Aurea** - palau de Neró-. El seu nom sembla que prové d'una colossal escultura de bronze de Neró que es trobava a prop d'aquest edifici, la qual actualment ja no existeix.

El més característic d'aquesta construcció són les seves grans dimensions. Té una planta en forma d'el·lipse de 187 m per 155 m, amb l'**arena** al centre, lloc on es celebraven els diferents espectacles. La **graderia** –de més de 50 m. d'altura – tenia una capacitat per a uns 50.000 espectadors, i estava dividida en quatre pisos.

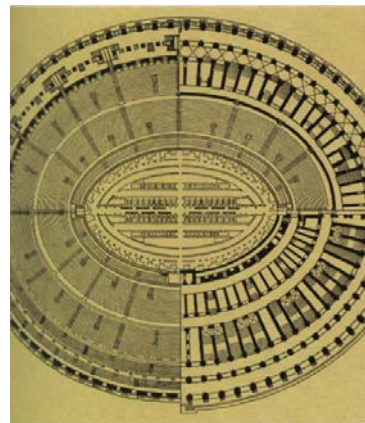
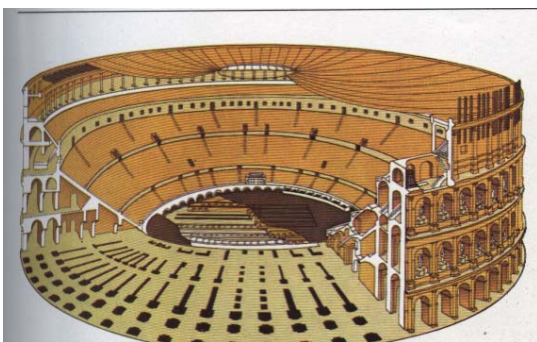

Interior Colosseu

Colosseu (Roma)

L'edifici s'aguanta sobre murs de **morter de calç** o **argamassa** recoberts de **maó**.. Al Colosseu es van utilitzar **arcs** i **voltes de canó**. Tots els passadissos d'aquest edifici són circulars i estan coberts amb **voltes de canó**, tant els destinats als espectadors com els situats a baix de l'arena per on sortien gladiadors i animals. Aquests passadissos permetien el ràpid accés o desallotjament a les localitats del públic.

Alçat i planta Colisseu

L'exterior es troba distribuït en quatre pisos. Els tres inferiors presenten arcs de mig punt, on originalment es situaven escultures per decorar la façana, i columnes

adossades de diversos ordres. De baix a dalt: **dòric toscà, jònic i corinti**. El pis superior, més massís, tenia unes petites finestres allindades.

L'Amfiteatre Flavi és encara un dels edificis més grans del món.

ROMA

EL CIRC

Construcció romana inspirada en el **hipòdrom** grec. El circ era l'edifici destinat als concursos d'hípica, l'esport més popular dels romans.

Tenia forma allargada amb un dels costats més arrodonit que l'altre. Al centre de la pista o **arena** hi havia un llarg mur –*spina*– que la dividia. La *spina* estava decorada amb columnes, **obeliscos** i uns indicadors que permetien comptar les voltes que s'havien donat. Els carros donaven set voltes a aquest mur.

Al voltant de la pista o **arena** es trobaven les grades destinades al públic, dividides en sectors segons les classes socials.

Maqueta del Circ Màxim de Roma

Al circ s'hi feien carreres de **quadrigues** –carros de cursa tirat per quatre cavalls- i de **bigues** –carros de cursa tirat per dos cavalls -. Els personatges més importants d'aquests espectacles eren els **aurigues** o conductors de cavalls.

Els circs, com els amfiteatres i els teatres eren edificis oberts. Habitualment estaven edificats amb pedra o argamassa. El circ més important de Roma va ser el Circ Màxim.

ROMA

EL PONT DU GARD

Els romans creaven construccions monumentals per tal de demostrar el seu poder. Un dels edificis més importants que van fer eren els aqüeductes. La seva funció era molt específica, portar l'aigua a les ciutats.

El Pont du Gard va ser construït al segle I, en temps de l'emperador Claudi. És la part més espectacular d'un **aqüeducte** de 49 Km. de longitud que portava aigua a la ciutat romana de Nîmes.

Aquesta construcció presenta tres nivells, els dos inferiors amb grans arcs i el superior format per arcs de mig punt més petits. A la part superior es troba un canal cobert, per on passava l'aigua. Aquest canal estava totalment impermeabilitzat per dintre. El Pont du Gard té una altura total de 49 m. sobre el riu Gardon.

Edificat amb enormes **carreus** de pedra a sec, és a dir, col·locats pedra sobre pedra, sense **morter de calç**. Aquest pont té una lleugera curvatura que li permetia resistir les crescudes del riu, sense trencar-se.

Pont du Gard (Nîmes). França

ACTIVITATS

Dividiu la classe en diferents equips amb ajuda del professor o professora. Cada equip farà les següents activitats:

1.- Com es deia l'arquitecte que va dissenyar el Teatre d'Epidaure?

2.- Sabries dir quines funcions té o ha tingut el Pont du Gard?

3.- Contra què o qui lluitaven els gladiadors?

4.- Quins edificis actuals es destinen a espectacles públics? Elaboreu una petita llista.

1.....
2.....
3.....
4.....
5.....
6.....

5.- Compareu un edifici destinat a espectacles de l'època clàssica amb altre de l'època actual i, completeu el següent quadre.

EDIFICI CLÀSSIC N° 1	EDIFICI MODERN N° 1
SEMLANCES	DIFERÈNCIES

6.- Ompliu el següent quadre.

TIPUS D'EDIFICI O DE CONSTRUCCIÓ	MATERIAL	FUNCIÓ	FORMA DE L'EDIFICI*
TEATRE D'EPIDAURE			
COLOSSEU			
CIRC			
PONT DU GARD			

* Feu un petit dibuix

7.- Quin dels edificis anteriors té major capacitat ? Raona la teva resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

8.- Amb la col·laboració el professor/a de català, llegiu en veu alta un fragment d'una obra de teatre clàssic.

9.- Quants cavalls tenia una quadriga?

10.- Imagina que ets un/una “periodista” de l'època romana. Intenta fer una petita crònica sobre un espectacle de gladiadors al Colosseu presidit per l'emperador.

AVALUACIÓ

1.- Senyala els edificis que pertanyen a l'arquitectura utilitària.

- ☐ teatre
- ☐ piràmide
- ☐ temple
- ☐ amfiteatre
- ☐ aqüeducte
- ☐ dolmen
- ☐ circ

2.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

3.- Als amfiteatres romans quin tipus d'espectacles es feien?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.- Identifica quina d'aquestes imatges pertany a un amfiteatre i quina a un teatre.

A.....

B.....

5.- Les curses de cavalls amb quadrigues i bigues es feien a?

- ☐ un amfiteatre
- ☐ un teatre
- ☐ un circ

6.- Com s'anomenaven els conductors de les quadrigues?

- ☐ aurigues
- ☐ gladiadors
- ☐ conductors

7.- Relaciona amb fletxes

ARENA

LLOC DESTINAT ALS ESPECTADORS

GRADERIA

PART CENTRAL D'UN CIRC O UN AMFITEATRE

8.-Per què creus que el Pont du Gard pertany a l'anomenada arquitectura utilitària?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10.- Sabries explicar quina funció té un aqüeducte?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.5.5 CONSTRUCCIONS COMMEMORATIVES

Les construccions commemoratives són aquelles realitzades per tal de recordar un esdeveniment important. A Roma s'hi van fer moltes d'aquestes construccions, especialment per la seva concepció propagandística de l'Estat.

PREHISTÒRIA

MENHIR

El **menhir** és una sola pedra allargada clavada verticalment al terra. El seu nom prové d'una paraula bretona (Bretanya és una regió de l'oest de França).

És el **monument megalític** més senzill de tots. Sembla que la seva funció estaria vinculada amb culte als morts, i que marcava el lloc on hi havia un enterrament.

Alineaments de menhirs. Bretanya (França)

Menhir trencat de Locmariaquer. Bretanya (França)

A Bretanya (França) és el lloc on es poden trobar més quantitat de **menhirs**, ja sigui aïllats o en fileres – **alineaments** -. A la localitat bretona de Locmariaquer es va trobar un **menhir** 21 metres d'alçada. Actualment està trencat en quatre parts.

Aquestes obres ens mostren el treball en grup d'aquestes societats, ja que una sola persona no pot tallar ni moure pedres d'aquestes característiques.

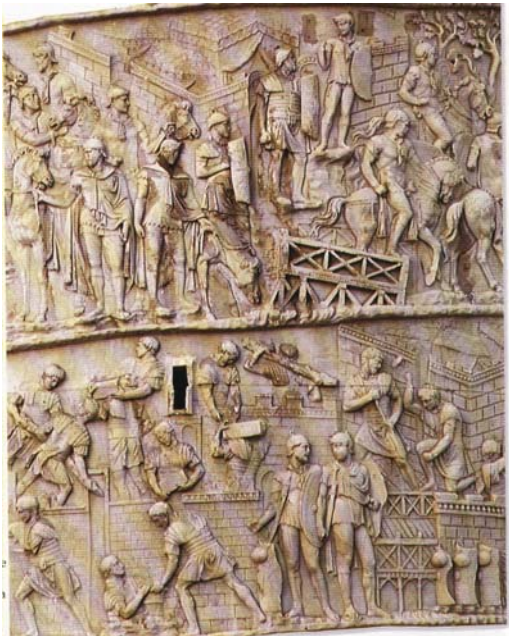
ROMA

LA COLUMNA DE TRAJÀ

La Columna de Trajà és una construcció commemorativa, situada en el Fòrum Trajà de Roma i realitzada a l'any 113.

Té una alçaria de 40 metres i un diàmetre de 4 metres. Està formada per 23 **tambors** de marbre.

La columna està situada a sobre d'un pedestal quadrat. El **fust** és l'element més interessant, ja que està decorat amb **baixos relleus**, disposats de forma espiral que emboliquen la columna. A la part superior del monument hi havia una estàtua en bronze de l'emperador. La columna és buida i, al seu interior van situar la cel·la destinada a contenir les cendres de l'emperador, que estaven dipositades en una urna d'or.

Detall baixos relleus

Columna de Trajà. Roma.

Els **baixos relleus** mostren episodis de les batalles de la Dàcia amb un gran realisme i detallisme. En ells apareixen armes, fortificacions, ciutats, escenes bèl·liques,

paisatges, soldats amb les seves armadures, etc. L'emperador apareix representat unes 60 vegades, sempre a la mateixa mida que la resta dels personatges. Totes les escenes apareixen de forma continuada, sense cap separació i estan basades en fets reals. És un document històric fet en pedra.

Aquesta columna es va crear per commemorar les victòries de les tropes de Trajà, en les seves campanyes de conquesta de la Dàcia. És un monument de propaganda de l'emperador.

La Columna de Trajà va ser el model d'altres columnes commemoratives posteriors.

ROMA

ARC DE CONSTANTÍ

Els **arcs de triomf** són unes construccions típicament romanes. Es realitzaven per commemorar un triomf militar, i a la vegada donar testimoni del seu poder.

Primer es construïen en fusta, de forma provisional, per rebre les victorioses legions romanes. A partir de l'època de l'emperador August evolucionen i es comencen a realitzar en pedra. N'hi ha de diferents tipus, d'arcs de triomf: d'un arc (Arc de Barà - Tarragona -, Arc de Tito - Roma -) o tres arcs (Arc de Constantí - Roma -)

Els arcs de triomf estan dividits en dues parts. La part inferior és on trobem les **portes**. La superior es denomina **àtic**. Habitualment tenen decoració – relleus - en tots els costats.

L'arc de Constantí va ser realitzat al segle IV, en marbre. Es va construir per commemorar la victòria de les tropes de Constantí a la Batalla del Pont Milvi contra Majenci a l'any 313. Les seves dimensions són 25 metres de llargada i 21 d'alçada.

L'arc de Constantí és un arc de tres portes, la central és més alta i ampla que les laterals. A sobre de cada una de les portes laterals hi trobem dos **medallons** amb relleus. Cada medalló té 2 metres de diàmetre. Emmarcant cada porta hi ha dues **columnes corínties**.

Arc de Constantí . Roma.

Relleus de l'arc de Constantí

A l'àtic apareix una inscripció central (on s'explica a qui està dedicat l'arc), dos baixos relleus a cada costat i quatre estàtues de presoners dacis sobre pedestals.

Tots els relleus d'aquest arc són menys realistes que els de la Columna de Trajà, les figures són més rígides. Malgrat això, aquest monument mostra elegància en les seves proporcions.

ACTIVITATS

1.- Quin famós personatge de còmic es dedica a transportar menhirs? De quin país era?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.- En equips de dos o tres alumnes:

Busqueu a l'enciclopèdia la biografia de l'emperador Trajà.

On va néixer?

Quines zones va conquerir?

Quins monuments va fer edificar?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.- En equips de dos o tres alumnes realitzeu un petit treball , de 8 o 10 línies sobre un d'aquests temes:

- a) Barcino (la Barcelona romana)
- b) Tarraco (la Tarragona romana)
- c) Empúries.

Expliqueu qui les va fundar?

Quan es van fundar?

Com eren aquestes ciutats?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.- Busqueu fotos sobre amfiteatres, circs, teatres i arcs de triomf, confeccioneu un mural amb elles i redacteu una breu nota sobre cadascun dels monuments elegits.

5.- Per què es construïen els arcs de triomf?

.....

.....

.....

.....
.....

.

6.- Sopa de lletres.

Busca sis paraules relacionades amb el tema estudiat

Q	E	T	Y	U	I	D	W	R	P	H
Z	X	F	Y	H	K	O	R	A	I	J
A	L	T	A	M	I	R	A	N	L	O
M	G	D	S	E	T	I	X	O	B	U
K	A	N	O	N	E	F	N	Q	U	K
E	D	S	A	Z	C	O	G	U	L	L
C	B	R	T	A	B	R	H	E	J	P
W	R	T	U	O	P	I	Q	S	A	D

7.- Per què creus que els relleus històrics de la columna de Trajà són importants?

Raona la resposta

.....
.....
.....

8.- Quin país actual correspon a l' antiga Dàcia?

.....
.....
.....

9.- Sabries dir quin és l'element simbòlic a Egipte, semblant al menhir o a la columna commemorativa?

.....
.....

10.- Quantes portes poden tenir els arcs de triomf?

AVALUACIÓ

1.- Podries explicar què és un menhir?

2.- Quina de les dues imatges (A ó B) és un menhir?

A

B

3.- Per què es va crear la Columna de Trajà? Què commemorava?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.- Dibuixa un arc de triomf

5.- Què representa aquesta imatge?

.....

.....

6.- La columna de Trajà té una part totalment decorada, quina és?

- ☐ el fust
- ☐ el pedestal
- ☐ el capitell

7.- La decoració de l'arc de Constantí és pintada o en baixos relleus?

.....

.....

.....

.....

8.- Quina era la funció dels arcs de triomf?

.....

.....

.....

.....

.....

9.- Escriu a sota de cada imatge el nom del monument representat

.....

.....

.....

.....

10.- A quin monument commemoratiu pertany aquesta imatge?

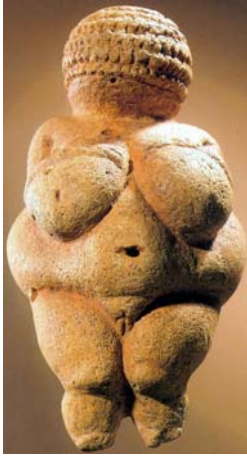

.....

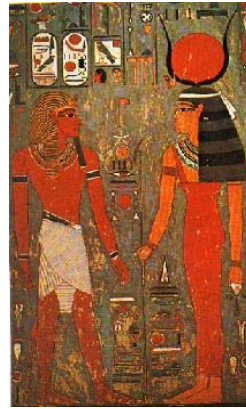
2.5.6 LA REPRESENTACIÓ

La representació és la reproducció d'imatges, paisatges o objectes en diferents materials o suports.

A la Prehistòria hi veiem representacions de pintures molt realistes (Altamira) o molt esquemàtiques (Cogul). Les figures femenines , anomenades **venus** són els exemples més antics de l'art **mobiliari**, en elles apareixen molt exagerats els pits, ventre i cuixes de les dones. Tenien una finalitat màgica important, la fertilitat.

Venus de Willendorf

Pintura egípcia

A Egipte, la representació de la figura humana estava sotmesa a unes estrictes normes geomètriques que regulaven les proporcions, la grandària de la figura i el color. L'art estava jerarquitzat, ja que el faraó sempre es representava més gran que la resta de les figures. Els artistes estaven obligats a complir aquestes normes.

A Grècia les imatges eren admirades només per plaer, per poder contemplar la seva bellesa. Els artistes plasmen sobretot figures humanes, ja que pels grecs, l'home és el centre de l'univers. L'escultura, la pintura (totalment desapareguda) i la ceràmica plasmen la perfecta tècnica dels seus artistes.

Venus de Milo

Pintura romana

A Roma les representacions més importants seran els retrats i els relleus històrics, aquestes magnífiques obres tindran una enorme influència al Renaixement. Les pintures murals, sobretot de la ciutat de Pompeia, revelaran com l'etapa hel·lenística va tenir un gran seguiment a l'art romà.

PREHISTÒRIA

EL BISÓ DE LA COVA D'ALTAMIRA

Les pintures de la Cova d'Altamira (Cantàbria) van ser descobertes en 1868, de forma casual per una nena de 8 anys, Maria Sainz de Sautuola, que acompanyava el seu pare.

La cova d'Altamira és de difícil accés, amb poca llum i ventilació escassa. Probablement no era un lloc utilitzat com a habitatge sinó que hauria estat destinat a realitzar ritus de caràcter sagrat.

La cova té 270 metres de llarg i està dividida en un vestíbul i una galeria. Les pintures i gravats **rupestres** o **parietals** es troben en la denominada "sala de pintures". Hi ha figures de bisons (els més nombrosos), cavalls, senglars, cérvols (mascles i femelles), totes estan **policromades**.

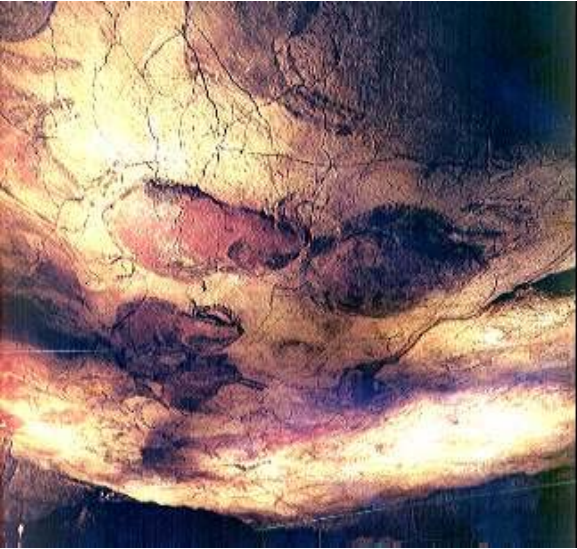

Bisó d'Altamira (Cantàbria)

La mida dels animals representats són una mica inferior al natural, excepte una gran

cervola de grandària natural.

Tots els animals estan representats de perfil, mirant indistintament a dreta o esquerra i en diverses actituds: en repòs, saltant, bramulant.

Els colors més utilitzats són els ocres, els vermells, el negre i gris per fer els contorns de les figures i assenyalar les seves siluetes. S'ha aprofitat la rugositat de les parets de la cova per donar relleu a les pintures i ressaltar el seu volum.

Les pintures s'obtenien de productes extrets de la terra com ara: carbó, argila, òxid de ferro que tritaven i

barrejaven amb resines vegetals o grasses d'animals, que feien d'**aglutinants**.

El protagonista d'aquestes pintures és el bisó, era l'animal que la societat caçadora necessitava per sobreviure. L'artista el representava amb una tècnica realista, és a dir, que se sembli el més possible al real i que plasmí dinamisme i moviment.

Bisó. Altamira (Cantàbria)

Quina era la finalitat d'aquestes pintures? Sembla que tenien una **funció màgica**. Aquella era una societat on la seva supervivència depenia de la caça, però aquesta activitat de vegades era escassa i això feia sentir-se intranquil al grup humà, necessitaven assegurar la caça mitjançant la màgia. Si pintaven de forma realista l'animal, aquest "apareixeria" i tindrien una cacera positiva.

Els medis que disposava l'artista eren molt simples però el resultat va ser totalment impressionant, ja que van crear veritables obres d'art, en mig del silenci de les coves.

PINTURES RUPESTRES DE COGUL (LLEIDA)

Les pintures **rupestres** de Cogul pertanyen al grup de pintures llewantines, ja que totes s'han trobat a la façana mediterrània peninsular, i tenen alguna influència de les pintures africanes trobades al Sàhara. Per les seves característiques són molt diferents de les pintures d'Altamira i el grup franco-cantàbric.

A Cogul l'animal ja no és el protagonista absolut, si no que apareix el grup humà. La representació perd realisme i és més esquemàtica. Les figures són **monocromes**, de colors ocres.

Els temes pintats són escenes de caça i de dansa. Els artistes representen el seu entorn socio-econòmic. L'home segueix sent caçador i apareix, molt esquemàtic, armat d'arcs i fletxes. La dona està representada a diverses actituds (buscant mel, ballant...) vestides amb llargues faldilles. La societat a la que pertanyen és més evolucionada.

Pintures de Cogul. Lleida

A diferència del grup Franco-cantàbric les pintures llewantines no estan representades a dins de coves, sinó a abrics naturals, això fa que la seva conservació sigui molt pitjor

Les pintures rupestres de Cogul representen les activitats habituals del grup, ja no tenen caràcter màgic, per tant ja no es necessari el realisme.

EGIPTE

OQUES DE MEIDUM

A Egipte la pintura **mural** es realitzarà, bàsicament, per decorar els monuments funeraris, ja que era més barata que l'escultura i els relleus.

Les Oques de Meidum és una pintura mural que representa una cacera d'aus silvestres. Està realitzada amb la **tècnica del fresc** i és una de les imatges més impressionants que apareixen a les tombes egípcies. Aquesta obra està representada a les parets de la tomba de Nefermaat (fill del faraó Snefrú, primer faraó de la IV dinastia) i de la seva esposa Itet.

Pintura mural. Oques de Meidum (Egipte)

Representa una escena quotidiana on apareixen varies majestuoses oques, en parella o soles, totalment indiferents al perill que els espera, i uns matolls escampats que configuren el conjunt. Les aus presenten uns plomatges amb una extraordinària brillantor tornassolada, que l'artista aconseguit barrejant els colors vermells, grisos i negres.

L'obra plasma el gran sentit de l'observació de l'artista, tan de la flora com de la fauna egípcia. També ens mostra simetria, precisió, una gran vitalitat i elegància.

Les Oques són només un detall, d'una de les pintures que decoren l'interior d'una **mastaba** de l'antiga ciutat de Meidum.

La finalitat d'aquestes imatges era assegurar al difunt l'ús etern del què representen.

EGIPTE

EL PRÍncep RAHOTEP I LA SEVA ESPOSA NOFRET

L'escultura egípcia a l'Imperi Antic estava vinculada amb l'arquitectura funerària i els escultors estaven sotmesos a unes rígides normes –com la **lleï de la frontalitat** - per crear les seves obres. Les estàtues representaven de forma idealitzada al difunt, es coneixien amb el nom de *ka* i es col·locaven a les tombes. La seva funció és garantir la immortalitat del difunt.

Rahotep i la seva esposa Nofret són dues estàtues assegudes de l'Imperi Antic. Tallades en pedra calcària, representen els retrats dels prínceps. Ambdós apareixen asseguts en una mena de cadires o bancs d'aspecte molt rígid, amb jeroglífics al respatller. Les figures presenten una de les postures més típiques dels personatges importants d'Egipte.

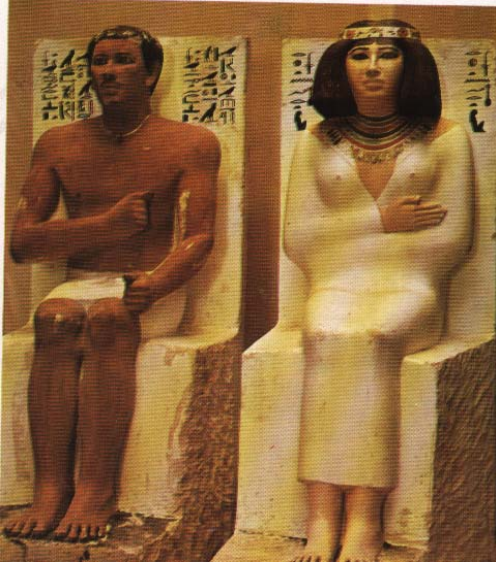
Els rostres estan lleugerament personalitzats ja que presenten elements com ara, el bigoti del príncep Rahotep. Nofret porta una perruca negra amb una diadema decorada. Els ulls de les dues figures estan incrustats en quars, això li dona una gran veracitat a l'escultura.

Rahotep i Nofret apareixen policromats, ell en un color més vermellós, la princesa en una tonalitat molt més clara, segons les normes egípcies. Els seus vestits són blancs. El cromatisme està perfectament conservat i dona a l'escultura un gran naturalisme. La seva mida és una mica inferior a la normal, 1.20 metres d'alçada.

Aquesta obra va ser trobada a una tomba de Meidum, i presenta la denominada **lleï de la frontalitat** . Els braços estan enganxats al cos per evitar que es trenquin. Malgrat la seva rigidesa , mostra un caire natural.

Rahotep i la seva esposa Nofret ,és la primera obra d'art on coneixem el nom de la dona representada.

Rahotep i la seva esposa Nofret. Museu del Caire. (Egipte)

GRÈCIA

KÓRE PEPLOFOROS

Les escultures més antigues de Grècia van ser les **xoanes** fetes en fusta, per això no se'n conserva cap. Després els grecs van crear escultures en marbre, bronze, i en materials preciosos (ivori i or).

A l'escultura grega podem distingir tres períodes, clarament diferenciats: arcaic, clàssic i hel·lenístic.

El període arcaic abasta des de mitjans del segle VII abans de Crist, fins l' any 480 abans de Crist. En aquesta etapa, els escultors treballaran la figura humana.

Faran dos models: el *kûros* i la *kóre*. Aquestes són dues paraules gregues que signifiquen - noi jove - i - noia jove -. Els nois representaven atletes victoriosos, sempre nus. Les noies estaven dedicades a fer ofrenes als déus. Els artistes, d'aquest període, tindran **influències de l'escultura oriental**, sobretot de l'egípcia.

La **Kóre peploforos** és una escultura de marbre, que representa una noia jove dempeus. A la seva mà esquerra (actualment desapareguda) portava uns fruits per oferir als déus. Va vestida amb un peplo (túnica) senzill i sense plecs.

El seu **rostre és bastant inexpressiu**, té uns ulls ametllats i la mirada cap al davant. Els seus cabells estan molt treballats i són bastant geomètrics. El seu **somriure és arcaic**, mostra que l'artista vol donar-li una major naturalitat.

Aquesta jove té, encara, molta **rigidesa**. Sembla quasi una columna, només el seu braç esquerra li podia donar una mica de moviment.

La Kóre Peploforos estava policromada. Malgrat el seu primitivisme, aquesta escultura sembla que fou creada per un gran artista

Kóre del peplo o "Peploforos". Museu de l'Acrópolis (Atenes)

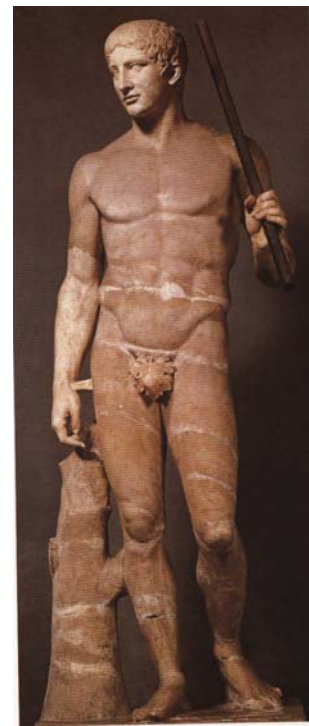
GRÈCIA

EL DORÍFOR

El Dorífor és una escultura exempta del període clàssic grec. El seu autor va ser l'escultor Policle, un dels més importants d'aquella època. Aquest artista estava interessat, sobretot, en la representació de la figura humana. Va crear un **kanon**, és a dir, una norma que aplicava a les seves obres per aconseguir les proporcions perfectes del cos humà.

Aquesta obra té un **kanon** (1:7). Això vol dir que el seu cos és 7 vegades la mida del seu cap. Per treballar un rostre de proporcions perfectes, ho dividia en tres parts: el front, el nas i el mentó.

El Dorífor representa a un jove nu que portava una llança, probablement l'heroi Aquil·les, en posició de marxa. El seu cos

presenta el denominat **contrapposto** , és a dir, un braç relaxat i l'altre tens, una cama relaxada i l'altra en tensió. Aquest és un recurs que s'utilitza a l'art per donar més vitalitat a les figures fetes en pedra, o bronze, a la vegada que es trenca la simetria.

El costat dret del Dorífor dona sensació de repòs, l' esquerre representa el moviment. És una figura serena, harmoniosa, plasma la proporció, però és una mica inexpressiva. Policlet va plasmar en aquesta obra la bellesa ideal.

L'artista va treballar molt en aquesta estàtua, malgrat que sembli molt senzilla. Policlet va crear un tipus d'escultura clàssica, que ha sigut el model de totes les èpoques.

El Dorífor original era de bronze, però l'obra es va perdre, probablement va ser fosa per fer armes. La que veiem és una còpia romana en marbre, com la majoria de les estàtues gregues que coneixem.

Dorífor. Policlet (còpia romana)

GRÈCIA

LAOCOONT I ELS SEUS FILLS

Al període hel·lenístic es representa la figura humana en diferents moments de la seva vida, des de la infància a la vellesa. Desapareix la bellesa ideal del període clàssic, i es faran retrats on es plasmarà el personatge d'una manera **més realista**. L'artista representarà a les seves obres els estats d'ànim com ara: tristesa, alegria , dolor. Els grups escultòrics seran molt habituals en aquesta època, i les figures tindran més **moviment i major expressivitat**.

Laocoont i els seus fills és un grup escultòric del període hel·lenístic, realitzat en marbre, té una altura de 2.45 metres i el van crear tres artistes: Hegesandro, Polidor i Atenador. És una **composició piramidal**, on les figures es projecten cap a l'exterior. Representa la terrible lluita del sacerdot troià Laocoont i els seus fills, contra les monstruoses serps de mar enviades per el déu Apolo com a càstig, per voler salvar la ciutat de Troia.

L'obra plasma la tensió de la lluita dels personatges per lliberar-se de la mortal picadura. Els cossos es retreuen (retorcen/recargolen?) atrapats per les serps. Els

rostres reflecteixen angouxa, dolor, esforç. El grup té una gran expressivitat. Els detalls i l'acabat ens mostren la gran tècnica de l'escultor. És una obra difícil de superar.

Laocoont i els seus fills fou descobert a Roma al 1506, fent una excavació. Va tenir un enorme impacte en els escultors italians d'aquella època, especialment sobre Miquel Àngel.

Laocoont i els seus fills. Hegesandre, Polidor i Atenador. Museus Vaticans. Roma

ROMA

AUGUST DE PRIMA PORTA

Els romans van crear el retrat en l'escultura, aquest va tenir una enorme difusió. L'origen està a les caretes de cera, de tradició etrusca, que tenien a casa i que representaven els seus parents difunts.

Primer el retrat era de caràcter privat, en l'època de la República va ser públic i aquests podien ser: dempeus, seient, eqüestre, bust. Una característica és que plasmen les modes d'aquells temps en els

és una còpia en marbre d'un original en bronze. Es va trobar a la vil·la de Livia, esposa d'August a Prima Porta, Roma.

És famós per la seva postura, però la d'August és més realista, representa els seus trets individuals però embellits, una

La figura porta la indumentària d'**imperator** amb una cuirassa decorada per primera vegada amb relleus. Aquests fan referència a victòries de l'emperador, a elements mitològics o simbòlics.

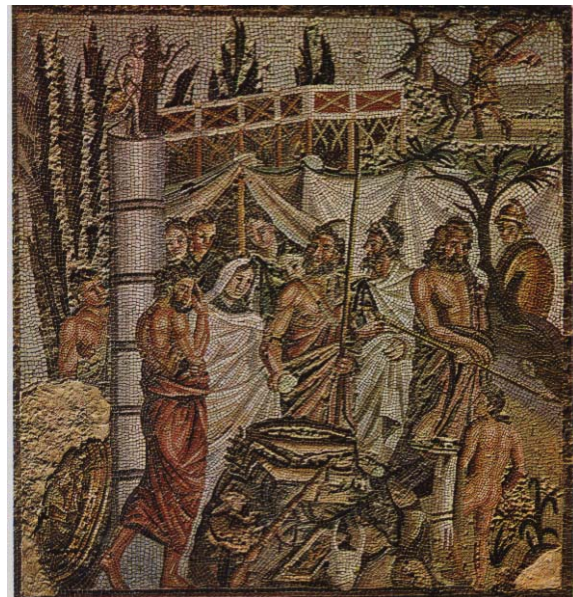
August apareix amb molta dignitat, autoritat i humanitat parlant als seus súbdits. El **tercer peu**, que actua de suport, està format per un dofí i Cupido, les dues figures fan referència a l'origen diví de la família imperial, la Júlia.

August de Prima Porta. Roma

Aquesta estàtua combina el retrat i el relleu històric i és una obra realitzada després de morir l'emperador, ja que August apareix amb els peus nus, símbol de divinitat.

MOSAIC

Els romans utilitzaven els mosaics per a la pavimentació de les seves cases, posteriorment passaran a decorar les parets. Hi havia diverses tècniques per a l'elaboració de mosaics, una de les més habituals era l'**opus tessellatum**, que consistia en treballar amb petites peces cúbiques (aproximadament 1 centímetre) de diferents colors i materials, marbre, vidre. Aquestes peces es denominaven tesselles.

Mosaic del Sacrifici d'Ifigènia. Empúries (Girona)

ACTIVITATS

1.- Compara una de les figures rupestres de Cogul i una altre de la cova d'Altamira i digues quines diferències hi veus.

DIFERÈNCIES

1.-

.....

2.-

.....

3.-

.....

4.-

.....

5.-

.....

6.-

.....

2.- Busca als llibres de Ciències Experimentals o a les enciclopèdies oques com les de les pintures murals de Meidum.

Creus què l'artista les va representar correctament ? Raona la resposta

.....
.....
.....
.....
.....

3.- En equips de dos o tres alumnes, omple els quadres

KORÉ	DORÍFOR	LAOCONT
Període.....	Període.....	Període.....
Material.....	Material.....	Material.....
Autor.....	Autor.....	Autor.....

4.- Quina de les tres obres anteriors us sembla més evolucionada?

I la més dinàmica ?

Quina us agrada més? Expliqueu en què baseu les vostres respostes.

.....

.....

.....

.....

.....

5.- Què podries dir del tres personatges de l'obra Laocont i els seus fill? Mostren sofriment?

.....

.....

.....

6.- Amb la col·laboració del professor/a d'Educació Visual i Plàstica o de Tecnologia intenteu fer un retrat o un mosaic semblant als dels romans.

7.-Els escultors grecs van crear unes regles de proporcions anomenades Kanón. Sabries dir si aquestes imatges estan realitzades amb un Kanón ? Quina et sembla que s'apropa a les mides ideals : la A , B o C?

A

B

C

.....

.....

8.- Busca a una enciclopèdia qui era Aquiles. Explica breument per què va ser conegut.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

9.- En equips de dos o tres alumnes, intenteu omplir la següent fitxa sobre l'escultura de Rahotep i la seva esposa Nofret.

FITXA

Nom de l'obra.....

Lloc on es troba.....

Data de la seva realització.....

Material utilitzat

Mides.....

Autor.....

Policromada o no policromada

Breu descripció.....

<p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

10.- En grups de tres o quatre alumnes elaboreu un mural amb fotos o dibuixos d'escultures, pintures, relleus o mosaics de l'art antic. (Des de la Prehistòria a Roma)

AVALUACIÓ

1.- Ordena cronològicament aquestes obres

RAHOTEP I LA SEVA ESPOSA NOFRET / COGULL / AUGUST DE PRIMA PORTA / DORÍFOR

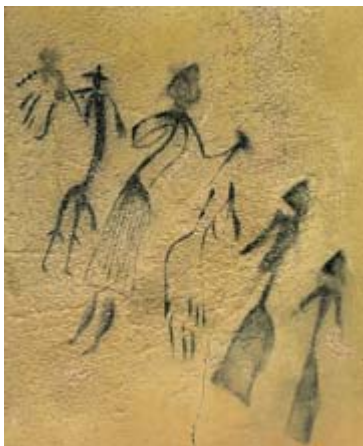
1

2

3

4.....

2.- Compara aquestes dues imatges i anomena tres diferències que hi hagi entre elles.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3.- Omple aquesta fitxa sobre Laocont i els seus fills.

FITXA

Nom de l'obra.....

Material utilitzat

Autor/s.....

A quin període de la història de l'art pertany.....

Breu descripció.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

4.- Anomena dues característiques de l'art grec del període arcaic i dues del període clàssic.

ARCAIC.....

.....

.....

CLÀSSIC.....

.....

.....

.....

5.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

6.- Observa aquestes dues estàtues i anomena les possibles diferències o coincidències que hi hagi entre el Dorífor de Policlet i l'August de Prima Porta.

.....

.....

.....

.....

.....

7.- Sabries explicar què és la tècnica del fresc.?

.....

.....

.....

.....

.....

8.- Identifica aquesta imatge

.....

.....

9.- Què vol dir la paraula “kanon” a l'escultura grega?

.....

.....

.....

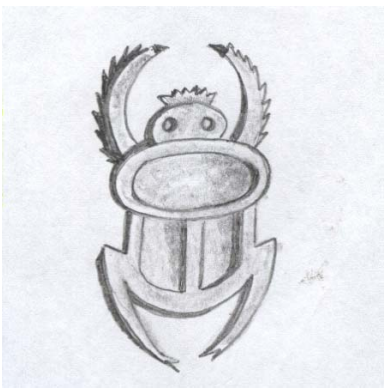
10.- Escriu un breu comentari sobre Rahotep i la seva esposa Nofret

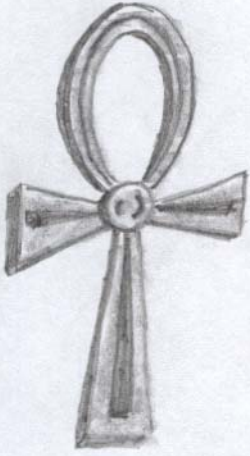

2.5.7 SÍMBOLS

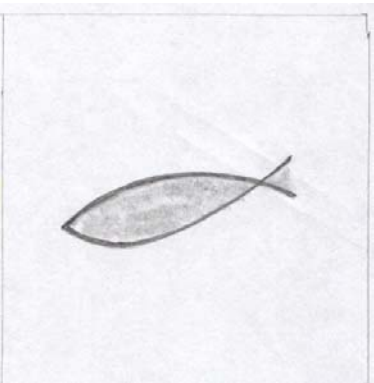
ELS SÍMBOLS

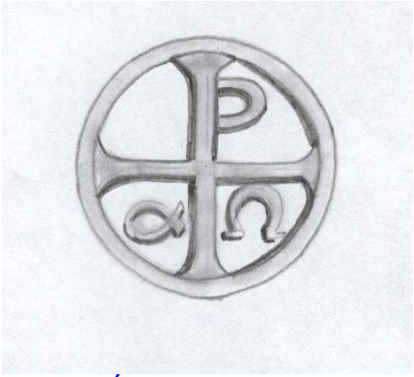
Els símbols són signes, de vegades, abstractes que representen la imatge d'una idea, persona, o cosa.

Els símbols es representen des de la Prehistòria fins als nostres dies. Formen part d'una evolució artística. Coneixem el significat de molts d'ells, d'altres encara no sabem què ens mostren.

<p>EGIPTE</p> <p>ESCARABAT SAGRAT</p>	<p>A Egipte hi ha diferents espècies d'escarabats, però el més representat a l'art es el gran escarabat sagrat.</p> <p>Aquest insecte té una gran habilitat per fer rodar boles d'excrements pel terra. Aquestes boles seran l'aliment de les seves larves, dipositades en túnels soterranis. Els nous/petits escarabats surten dels túnels i veuen el món, igual que el sol surt cada matí per l'horitzó il·luminat les terres egípcies.</p> <p>L'escarabat sagrat simbolitza el sol per les protuberàncies que té al seu cap, i també perquè sempre empeny la bola d'excrements davant seu.</p> <p>El déu Jepri o Kepri – representat per un escarabat sagrat- feia rodar cada dia el sol, perquè pogués il·luminar Egipte.</p>
<p>EGIPTE</p>	<p>Aquest símbol sembla que provingui d'un tipus de nus.</p>

 <p>ANJ</p>	<p>Apareix representat a l'art egipci en moltes ocasions. Només el portaven les classes socials més privilegiades, com ara: moltes divinitats egípcies, faraons, sacerdots i sacerdotesses que el duïen a la seva mà.</p> <p>Sembla que simbolitza l'aire i l'aigua, els dos elements que donen la vida. És per això, que està considerat com el símbol de la vida.</p> <p>Per als egipcis es tracta d'un poderós amulet</p>
<p>EGIPTE</p> <p>UREUS</p>	<p>L'Ureus és la representació d'una cobra amb la caputxa dilatada. Aquesta serp apareix en la diadema que porta el faraó al seu front. Simbolitza el sol, el regne del Baix Egipte i la figura del rei, és a dir, el poder.</p> <p>A aquest rèptil se li adjudica també, una funció protectora.</p>
<p>ROMA</p>	<p>Després que va caure la monarquia i es va instaurar la República (509 a.C), el govern de Roma es representava amb les</p>

 <p>S.P.Q.R</p>	<p>sigles S.P.Q.R. , que correspon a les paraules llatines, SENATUS POPULUSQUE ROMANUS, i que volen dir “<i>El Senat i el poble romà</i>”.</p> <p>Aquest símbol el portaven les legions romanes, en els seus estendards, quan anaven a conquerir nous territoris.</p>
<p>ROMA</p> <p>PEIX CRISTIÀ</p>	<p>El peix és un símbol que van utilitzar els primers cristians. La paraula peix en grec està formada per les inicials de “Jesucrist Fill de Déu Salvador”.</p> <p>Quan dibuixaven un peix era el mateix que posar la paraula Jesucrist. Per als primers cristians aquest era un símbol secret, i una mena de contrasenya, per poder identificar-se entre ells, sense por de ser apressats pels soldats romans.</p> <p>En l'Imperi Romà es va perseguir i matar a milers de cristians, per no adorar als seus déus. Després de l'Edicte de Milà – any 313 – proclamat per l'emperador Constantí es decreta la llibertat religiosa a tot l'Imperi, i finalitzen les persecucions contra els cristians.</p>
<p>ROMA</p>	<p>El nimbe, també conegut com aurèola, es el nom que se li dona a la lluminositat que envolta el cap d'una figura. Aquest símbol</p>

 <p>NIMBE</p>	<p>s'utilitza molt a l'art cristià, per identificar en un relleu, escultura o pintura, la figura d'un sant o una santa.</p> <p>Si es representa a Jesucrist , el seu nimbe porta una creu inscrita dins de la circumferència de la aurèola, així es pot distingir de la resta de figures.</p>
<p>ROMA</p> <p>CRISMÓ</p>	<p>Està format per dos elements combinats (XP) que són les primeres lletres de la paraula Crist en grec, i està envoltat d'una corona de llorer de tradició romana</p>

ACTIVITATS

Treball en equip.

1.-Coneixeu algun o alguns símbols actuals? Quins?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

2.- Podríeu dibuixar-ne un i dir què representa?

.....

.....

.....

.....

3.- Busqueu diaris o revistes i localitzeu algun símbol.

4.- Intenteu dissenyar un símbol que pugui simbolitzar el teu institut, la teva classe, el teu equip de futbol o de bàsquet, el teu grup musical favorit, ...

5.- Si l'heu dissenyat, explica que simbolitza

.....

.....

.....

.....

.....

6.- Creieu que són importants els símbols? Raoneu la resposta.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.- Identifiqueu algun símbol en aquesta imatge?

8.- Sabries dir quin és el símbol dels cristians?

.....

.....

.....

9.- Quin és el símbol dels jueus?

.....

.....

.....

10.- Coneixes el símbol de l'Islam?

.....

.....

.....

.....

.....

2.4.8 LA CONDICIÓN SOCIAL DE L'ARTISTA

La condició social de l'artista ha variat molt al llarg de la Història de l'Art. En molts moments de la història la seva llibertat ha estat condicionada i no ha pogut realitzar allò que volia crear, sinó allò que li han imposat.

A la Prehistòria l'art estava vinculat a la supervivència del grup, desconeixent qui eren els artistes, però probablement eren com mags.

A Mesopotàmia i Egipte els artistes eren anònims, estaven considerats com a simples artesans i sotmesos a les rígides normes de l'art. L'èxit de les seves obres era per al rei o el faraó.

A Grècia, coneixem els seus noms, són personatges importants de la societat, són creadors.

A Roma, molts dels artistes que van treballar eren grecs, els romans reconeixien les seves capacitats artístiques, malgrat això, l'únic important era l'Estat, els artistes tornen a ser anònims.

3.- AVALUACIÓ

A l'avaluació es poden tenir en compte, entre d'altres, els següents criteris:

1. La participació activa a classe, tant en la realització de les activitats, com cercant informació complementària, o en els debats que puguin sorgir a partir d'un tema estudiat.
2. La realització d'un exercici final, a partir d'una, o varies diapositives treballades a classe, on es valorarà:
 - a. La comprensió de l'obra d'art.
 - b. La capacitat per definir alguns conceptes bàsics

- c. La possibilitat de relacionar l'obra d'art amb el seu context , o amb altres obres d'art.

MODEL D'AVALUACIÓ FINAL

1.- El Partenó és un temple

- ☐ dòric
- ☐ jònic
- ☐ corinti

2.- La tomba més antiga d'Egipte és

- ☐ la mastaba
- ☐ la piràmide esglaonada
- ☐ la piràmide llisa

3.- Quina forma tenen les parets d'una piràmide

- ☐ triangle isòsceles
- ☐ triangle equilàter
- ☐ quadrat

4.- Què és Stonhenge

- ☐ una tomba
- ☐ un monument commemoratiu
- ☐ un temple prehistòric

5.- El Dorífor és una escultura grega

- ☐ arcaica
- ☐ clàssica
- ☐ hel·lenística

6.- Quin animal apareix a l'escultura de Laocont i els seus fills

- ☐ una serp
- ☐ un lleó
- ☐ un dofí

7.- Amb quin material feien els edificis a Mesopotàmia

- ☐ Pedra
- ☐ Maó
- ☐ Argamassa

8.- El teatre va ser creat per

- ☐ els grecs
- ☐ els romans
- ☐ els egipcis

9.- A les pintures de Cogul els dibuixos són

- ☐ Naturalistes
- ☐ Esquemàtics
- ☐ Abstractes

10.- Què simbolitzaven les lletres S.P.Q.R

- ☐ Un signe dels cristians
- ☐ un jeroglífic egipci
- ☐ el Senat i el poble romà

11.- Com és la planta del Panteó de Roma

- ☐ quadrada
- ☐ rectangular
- ☐ circular

12.- On es feien les curses de cavalls a l'antiga Roma

- ☐ Teatre
- ☐ Anfiteatre
- ☐ Circ

13.- La Kóre Peploforos representa

- ☐ una deessa grega
- ☐ una jove vestida amb una túnica
- ☐ una sacerdotessa grega

14.- A les pintures de la cova d'Altamira hi apareixen dibuixats

- ☐ Homes i dones
- ☐ Només homes
- ☐ Animals

15.- Com es diu la part superior d'una columna

- ☐ Fust
- ☐ Base
- ☐ Capitell

4.- VOCABULARI

Aglutinant: Substàncies líquides on es dilueixen els pigments.

Aqüeducte: Canal destinat al transport d'aigua.

Arc: Estructura arquitectònica corba. Element sostingut.

Arena: És el nom que té el recinte interior dels edificis romans destinats a jocs públics com ara l'amfiteatre o el circ.

Argamassa: Barreja d'arena i petites pedres amb cal viva, tot dissol en aigua. Quan se seca es converteix en un material molt dur. S'utilitza en la construcció.

Argila: Massa formada per terra i aigua.

Arquitectura: Art de dissenyar i construir edificis.

Arquitrav: Element horitzontal que s'aguanta directament sobre les columnes. Part baixa del entaulament.

Auriga: Conductor del carro de cavalls, que participaven en les carreres del circ romà,

Baix relleu: Relleu que sobresurt menys de la meitat de l'escultura exempta.

Basament: La part més baixa d'un edifici.

Brançal: Element vertical que aguanta amb la seva parella la llinda d'una finestra o porta.

Carreu: Pedra tallada en forma de paral·lelepípede regular i rectangular. S'utilitza per construir murs i parets.

Cel·la: Sala petita d'un edifici sagrat

Corinti: Un dels estils o ordres clàssics grecs. Es caracteritza per tenir un capitell format per dues files de fulls d'**acant** –planta de fulles grans i grosses - i quatre: **volutes** – elements en forma d'espitals -.

Cornisa: Part superior de l'entaulament.

Cromlech: **Monument megalític** format per una sèrie de **menhirs** disposats en forma de cercle, que aguanten

Cúpula: Volta de forma semiesfèrica.

Domus aurea: Gran palau de l'emperador Neró construït amb marbres i envoltat de jardins, volia fer el "Palau del Sol" per mostrar a tothom la importància de la seva persona

Dòric: Un dels tres ordres clàssics. És el més antic, senzill i el més robust. Les seves columnes no tenen **base**, i el capitell és molt senzill.

Dromos: Avinguda d'esfinxs.

Entaulament: Conjunt d'elements horitzontals – **arquitrau, fris i cornisa** – sostinguts per columnes o pilars. Es típic dels edificis clàssics.

Esfinx: Ésser fantàstic amb cap humà sobre un cos d'animal.

Fust: La part més llarga d'una columna situada entre la base i el capitell.

Fris: Element horitzontal situat en el **entaulament**, entre el **fris** i la **cornisa**. Habitualment està decorat.

Frontó: Remat triangular situat a la part central d'una façana.

Helicoidal: Que té forma d'hèlice.

Hipòdrom: destinat a les carreres de cavalls.

Imperator.: Manera de representar a l'emperador.

Kanon: Norma que estableix les proporcions ideals del cos humà.

Llei de la frontalitat: Consisteix a representar el cos mirant cap al davant, el rostre i els peus de perfil. S'utilitza sobretot a la pintura i els relleus egipcis, i grecs arcaics.

Llinda: Pedra o fusta horitzontal que suporta una càrrega i descansa sobre els muntants o **brancals** d'una porta o finestra.

Maó: és un peça rectangular feta amb **argila** cuita.

Mausoleu: Tomba monumental; el nom té origen a la tomba del rei Mausolo de Halicarnaso.

Medalló: Tipus de decoració en forma circular o ovalada.

Menhir: Paraula bretona que significa, gran pedra **monolítica** clavada verticalment a terra.

Mobiliari: Allò que es pot traslladar fàcilment, com ara petites figures, mobles.

Monòlit: Monument o columna feta amb un sol bloc de pedra i de gran grandària.

Monument megalític: És la construcció més característica del Neolític. El seu nom prové de la paraula “mega” que vol dir gran i “lithos” que significa pedra. Així, un megalit estarà format per una o més grans pedres

Morter: Barreja d'arena i petites pedres amb cal viva, tot dissol en aigua. Quan se seca es converteix en un material molt dur. S'utilitza en la construcció.

Naumàquia : Espectacle que consistia en un combat naval, es feia als amfiteatres romans.

Necròpolis: Lloc destinat a albergar les sepultures d'una comunitat o ciutat.

Nínxol: Concavitat feta a una paret on es pot col·locar una estàtua.

Obelisc: **Monòlit** de base quadrada, molt esvelt rematat amb una petita piràmide i decorat amb jeroglífics

Pedra: Matèria mineral molt dura, que s'utilitza des de la prehistòria per a la construcció.

Pintura al fresc: tècnica que consisteix a aplicar els colors barrejats amb aigua, a sobre d'un mur impregnat de guix.

Planta: Dibuix que representa la secció horitzontal d'una obra arquitectònica.

Piló: Una de les dues parts de l'entrada monumental d'un temple egipci.

Pòdium : Plataforma

Policromat: Pintat de diversos colors.

Pòrtic: Espai cobert i amb columnes situat al davant d'un temple o d'un edifici monumental.

Profà: Que no és sagrat.

Prònaos: Lloc cobert i amb columnes que està abans de la **cel·la** o **naos**.

Romanització : Difusió de la civilització romana.

Rupestre: Pintures i gravats realitzats sobre una roca.

Serdab: És una paraula àrab que denomina una cambra tancada, destinada a guardar aixovar del difunt. És típic de la **mastaba**.

Tambor: Cada una de les peces cilíndriques, que formen un **fust**

Tercer peu: Element de suport que apareix en les estàtues de marbre, per evitar que es trenquin.

Termes: edifici destinat als banys públics. A l'època imperial romana van ser de caràcter monumental.

Timpà: Als edificis clàssics , espai interior del frontó destinat a decoració.

Tipologia: Tècnica que classifica les diferents creacions o models segons la seva forma.

Trilite : Monument megalític format per dues pedres verticals, que aguanten una tercera horitzontal

Túmulo: Petita muntanya artificial que cobreix una sepultura.

Volta: Tipus de coberta de forma corba.

5. BIBLIOGRAFIA

PREHISTÒRIA

Alonso Tejada, Anna : *L'art prehistòric a Europa (Dossier II)* Societat Catalana d'Arqueologia, 1986

Beltrán Martínez, Antonio : *De cazadores a pastores. El arte rupestre del Levante Español*. Ed. Encuentro, Madrid 1982

Beltrán Martínez, Antonio : *Megalitismo y arte rupestre esquemático: problemas y planteamientos (p 21-32) Actas de la Mesa Redonda sobre Megalitismo peninsular*

Beltrán Martínez, Antonio : *Megalitismo y arte rupestre esquemático: problemas y planteamientos (p 21-32) Actas de la Mesa Redonda sobre Megalitismo peninsular*

Curso de Arte Rupestre Paleolítico. Universidad Internacional Menéndez Pelayo, Santander 1978

Delporte Henri: *La Imagen de la mujer en el arte prehistórico*. Ed. Istmo (Artes, Técnicas y Humanidades) Madrid, 1979.

Estudio de arte Paleolítico, Monografía 15

Inventari del Patrimoni Arqueològic de Catalunya

Mauduit, Jacques : *40.000 años de arte moderno* , Taurus, Madrid 1959

VVAA : *La imagen del animal. Arte Prehistórico. Arte Contemporáneo*. Caja Ahorros y Monte de Piedad de Madrid, Ministerio de Cultura, Madrid, 1984

MESOPOTÀMIA

Moscatti, Sabatino: *Como reconocer el arte Mesopotámico*, Editorial Edunsa, Barcelona 1993.

EGIPTE

Donadoni, Sergio: *El arte egipcio*. Editorial Istmo (Colección Fundamentos nº 160), Madrid 2001.

Fletcher, Joann: *EL Antiguo Egipto (vida, mitología y arte)* Editorial Jaguar, Madrid 1999.

Lise, Giorgio: *Como reconocer el arte Egipcio*. Editorial Edunsa, Barcelona 1993.

Manniche, Lise: *El arte egipcio*. Alianza Editorial (Alianza Forma), Madrid 2001.

VVAA: *Art de l'Antic Egipte* (Quaderns d'Història de l'Art). Editorial Teide, Barcelona 1987.

Wilkinson, Richard: *Como leer el arte egipcio*. Ed Crítica, Barcelona , 2000.

Wilkinson, Richard: *Los templos del Antiguo Egipto*. Editorial Destino, Barcelona 2000.

GRÈCIA

Bendala , Manuel: *Las claves del arte griego*. Editorial Planeta, Barcelona 1989.

Blanco Freijeiro, Antonio: *El arte griego*. Editorial Anaya, Madrid 1990.

Boardman, John: *El arte griego*. Editorial Destino, Barcelona 1997.

Conti, Flavio: *Como reconocer el arte Griego*. Editorial Edunsa, Barcelona 1993.

Dontas, Jorge: *La Acrópolis y su museo*. Ediciones Clio, Atenas 1985.

Giedion Sigfried: *El presente eterno: Los comienzos de la arquitectura*. Editorial Gustavo Gili, Barcelona 1993

Martin, Roland: *Arquitectura griega*. Editorial Aguilar, Madrid 1989

Robertson, D: *Arquitectura griega y romana*. Editorial Cátedra, Madrid 1994.

Robertson, M: *El arte griego*. Editorial Alianza, Madrid 1985.

Storch de Gracia, José Jacobo: *Lo mejor del arte griego*. (Volumen 4) Colección Historia 16, , Madrid, 1997

Stierlin, Henri: *Grecia (De Micenas al Partenón)* Editorial Taschen, Colonia 2001.

Woodford, Susan : *Grecia y Roma*. Colección Introducción a la Historia del Arte (Universidad de Cambridge), Ed Gustavo Gili, Barcelona, 1985

Zevi, Bruno : *Saber ver la arquitectura*. Editorial Poseidón, Barcelona 1991

ROMA

Argan, Giulio Carlo: *Storia dell'arte italiana*.(Volumen 1) Editorial Sansoni, Florencia, 1983.

Arte romano. Editorial Parramón (Manuales de arte Parramón)

Bendala, Manuel;: *El arte romano*. Editorial Anaya , Madrid 1990

Claridge, Amanda: *Roma. Guía arqueológica*. Ed Acento/ Oxford, Madrid, 1999.

Robertson, D: *Arquitectura griega y romana*. Editorial Cátedra, Madrid 1994.

Stierlin, Henri: *El Imperio Romano*. Editorial Taschen, Colonia 2002.

Tarella, Alda: *Como reconocer el arte Romano* , Editorial Edunsa, Barcelona 1993.

VVAA: *Tàrraco, guia arqueològica*. Tarragona, 1993.

Ward-Perkins, Jhon.B: *Arquitectura romana* Editorial Aguilar, Madrid 1989

Woodford, Susan : *Grecia y Roma*. Colección Introducción a la Historia del Arte (Universidad de Cambridge), Ed Gustavo Gili, Barcelona, 1985

OBRES GENERALS

Gombrich Ernst H: *La Historia del Arte*. Alianza Editorial,

Hatge, Ursula i otros: *Historia de los estilos artísticos* . Editorial Istmo (colección Fundamentos 36), Madrid 1982.

Janson, H.M. i Janson, A. F: *Historia del Arte para jóvenes* . Ed Akal (Arte y estética) , Madrid, 1988

Nuttgens, Patrick : *Historia de la arquitectura*. Editorial Destino, Barcelona 1988.

Read, Herbert: *Diccionario del arte y los artistas*. Editorial Destino, Barcelona 2000.

Sureda, Josep : *Historia Universal del Arte* (Volumen I) Ed. Planeta, Barcelona, 1986

VVAA: *Diccionari d'Art Oxford*. Editorial 62, Barcelona 1996.

VVAA: *Introducción general al Arte*. Editorial Istmo (colección Fundamentos 64), Madrid 1984.

VVAA: *Història de l'Art COU*, Editorial Teide, Barcelona 1989.

VVAA: *Història de l'Art Batxillerat*. Editorial Teide, Barcelona 1998.

VVAA: *Historia del Arte Espasa*. Editorial Espasa Calpe, Madrid 2002.

VVAA :*Historia Universal del Arte* (Volumen I) Ed. Planeta, Barcelona, 1991

ACTIVITATS FORA DE L'AULA

Suggeriment d'algunes visites

PREHISTÒRIA

Museu Arqueològic de Barcelona

Visitar monuments megalítics de Catalunya

Visitar pintures de Cogul (Lleida)

Visitar les Mines de Can Tintorer - Gavà- (Barcelona)

EGIPTE

Museu Egipci de Barcelona

Museu Arqueològic de Barcelona

GRÈCIA

Museu Arqueològic de Barcelona

Visita Ruïnes d'Empúries (Girona)

ROMA

Museu Arqueològic de Barcelona

Museu d'Història de Barcelona

Museu Arqueològic de Tarragona

Visitar monuments romans de Tarragona

Arc de Berà (Tarragona)

Torre dels Escipions (Tarragona)

Aqüeducte de les Ferreres (Tarragona)

Temple romà de Vic (Barcelona)

Visitar les termes de Caldes de Malavella o Caldes de Montbui (Barcelona)